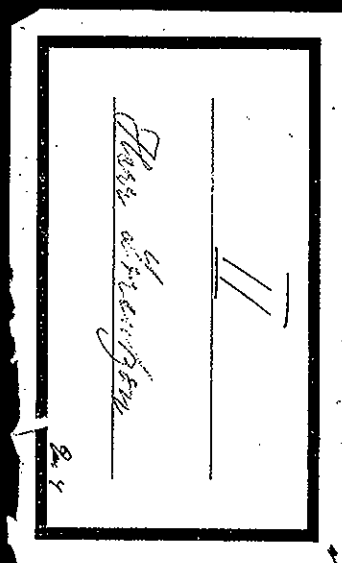
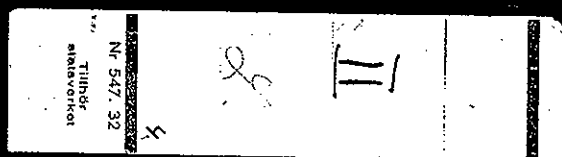

(5)

Litsagan & Torho

1-2

~~Korona Seta~~

- I. ✓ Sammanfattning av läget vid den svenska beskickningen i Budapest vid årsskiftet 1944-45.
- Q II. Beskickningspersonalens redogörelser över sina upplevelser i samband med Budapests erövring.
- (III. Utrikesdepartementets efterforskning av beskickningsmedlemmarna i Budapest.
- IV. Sammandrag av Utrikesdepartementets efterforskningar av Raoul Wallenberg och Wilmos Langfelder.
- V. Sambandet mellan de svenska framställningarna i Wallenbergsärendet och samtida sovjetryska åtgärder.
- VI. De sovjetryska anklagelserna mot Wallenberg.
- VII. Beskrivning av Lefortovskaja-fängelset.
- VIII. Sovjetryska provokationsförsök.
- (✓ IX. F.M. angående Raoul Wallenberg
- ✓ X. Div.dénarcher.

(1

I

Sammanfattning av läget vid den svenska beskickningen
i Budapest vid årsskiftet 1944-45.

Beskickningen i Budapest hade följande personal:

Envoyé: Ivan Danielsson

Legationssekreterare: Per Anger

Legationssekreterare: Raoul Wallenberg

Attaché: Lars Berg

Konsul: Yngve Ekmark

Kanslist: D. von Mezey

Kanslist: Göte Carlsson

Skrivbiträde: Margareta Bauer

Svenska Röda Korsets representant

i Budapest: lektor Valdemar Langlet med fru;

Delegat: fröken Asta M.C.Nilsson.

Utöver för en beskickning sedvanligt arbete hade den svenska Budapest-beskickningen vid det aktuella tillfället skyddsmaktsuppdrag för icke mindre än sju länder i Ungern och bl.a. hade beskickningen att bevaka Sovjetunionens intressen i landet, vilket beslöts i konselj den 25.6. 1941. Skyddsmaktsuppdragen omhänderhades av beskickningens B-avdelning under ledning av envoyén Danielsson, främst assisterad av attachén Berg och konsul Ekmark.

Kort efter de tyska truppernas inmarsch i Ungern inleddes dessutom i mars 1944 den svenska hjälpaktionen för de ungerska judarna. Denna intensifierades efter Szálasi-regeringens makttillträde i oktober samma år och nådde sin största omfattning i december månad vid tiden för den ryska slutoffensiven mot Budapest.

Sedan Wallenberg anlant till Budapest i juli 1944 organiserades en särskild avdelning - den s.k. C-avdelningen - med uppdrag att omhänderhava den judiska hjälpaktionen. C-avdelningen stod ävenledes under beskickningschefens ledning och denne assisterades av Wallenberg. Envoyén Danielsson och legationssekreterare Anger avgåvo

efter återkomsten till Sverige följande redogörelse den 2 maj 1945 över händelserna i Budapest vid krigsslutet.

Hjälpaktionen, som till en början omfattat endast cirka 650 judar med nära personlig anknytning till Sverige utsträcktes successivt till cirka 5000 personer, varvid kravet på nära släktskap till person här i riket eller affärsförbindelse med svensk firma icke upprätthölls med samma stränghet som tidigare. För nämnda personer hade med den tidigare ungerska regeringens medgivande utfärdats s.k. skyddspass, och det lyckades beskickningen att till en början erhålla även Szálasi-regeringens medgivande till utställande av dessa pass. Enligt vad som utlovades från ungersk sida skulle innehavarna av skyddspass icke deporteras och fingo bo i särskilda av beskickningen förhyrda hus under dess kontroll, de s.k. svenskhusen på Pest-sidan. Sedermera fördes utan pilkorsmyndigheternas vetskap ytterligare personer till nämnda hus eller gömdes på annat sätt, så att totala antalet av de direkt genom svenska beskickningen räddade judarna vid årsskiftet uppgick till cirka 20.000.

Även övriga utländska missioner i Budapest togo så småningom exempel av svenskarna och kunde i samarbete med svenska beskickningen hos myndigheterna utverka att ytterligare ett antal bostadshus ställdes till förfogande för judar, som innehade utländska dokument. Under svensk ledning organiserades livsmedelsförsörjningen till de "utländska" husen samt upprättades folkkök och sjukhus för den nödlidande judiska befolkningen i övrigt. I samarbete med Internationella Röda Korset ordnades lastbilskolonner för utdelning av livsmedel bland de judar, vilka i december månad under omänskliga former drevos till fots till österrikiska gränsen. På svenskt initiativ upprättade vidare de utländska beskickningarna kontroll vid gränsstationen samt utfartsvägarna från Budapest för att förhindra deportation av judar försedda med skyddspass. Det beräknas, att på detta sätt cirka 15.000 judar räddats och återlämnats till huvudstaden.

Då den svenska regeringen förklarade sig villig mot-
taga samtliga judar med skyddspass liksom i allmänhet ju-
diska barn, inledde beskickningen förhandlingar angående
utresetillstånd för dessa. Ehuru de ungerska myndigheter-
na förklarade sig villiga bevilja dylikt tillstånd för ett
större antal judar med skyddspass, strandade den planerade
transporten till Sverige på grund av omöjligheten att
erhålla tyskt genomresevisum.

I samarbete med beskickningen utövades genom en från
Svenska Röda Korset särskilt utsänd delegat humanitär verk-
samhet bland ungerska barn. Ett flertal barnhem grundades
och antalet sålunda hjälpta och räddade barn uppgick under
december månad till cirka 2.000. Även Svenska Röda Korset
i övrigt bedrev hjälpverksamhet i huvudsak bland den ju-
diska befolkningen i Budapest. Denna verksamhet tog så
småningom omfattande former med ständigt växande antal
byråer, flyktinghem m.m. samt personer och lokaler i öv-
rigt, vilka i en eller annan form ställts under Röda
Korsets beskydd, varvid emellertid svårigheterna för dess
ledning att hålla samman organisationen blevo allt större.
Efter Szálasi-regeringens tillkomst blev Röda Korsets för-
hållande till vederbörande myndigheter synbarligen spänt
och så gott som dagligen uppstod intermezzon med pilkors-
partiet. Beskickningen lyckades i allmänhet genom ingri-
pande hos myndigheterna reglera dessa frågor.

Vid mitten av december månad försämrades radikalt
beskickningens möjligheter att bringa judarna bistånd.
Szálasi-regeringen tillkännagav definitivt, att den ej
längre såge sig i stånd att stå fast vid den förutvarande
regeringens utfästelser samt förklarade, att den kunde
respektera de svenska skyddspassen endast under förutsätt-
ning att den svenska regeringen erkände den nya ungerska
regeringen. Å svensk sida önskade man emellertid ej taga
detta steg, varför stora svårigheter uppstodo för beskick-
ningens hjälparbete. Förhållandet till den ungerska re-
geringen blev med varje dag alltmer spänt; beskickningens
vägran att medfölja ungerska utrikesministeriet till dess
evakueringsort i Västungern betraktades såsom ovänlig
handling. Från regeringshåll uttalades vid flera till-

fällen öppet hot mot beskickningen, samtidigt som rykten började cirkulera i Budapest, att pilkorspartiet avsåge att organisera pöbelupplöpp vid de neutrala beskickningarna i syfte att utplundra dessa samt eftersöka judar.

Den 14 december förbjödo de ungerska myndigheterna trots beskickningens protester Svenska Röda Korsets verksamhet i Ungern och lade dess lokaler samt vissa av beskickningens varulager under beslag. Ungerska utrikesministeriets svar på beskickningens framställningar i saken kunde ej betecknas såsom tillfredsställande och innebar ingen ändring i de av ungerska vederbörande träffade åtgärderna, varför beskickningen, i enlighet med den 14 december erhållna instruktioner meddelade ministeriet, att den toge under övervägande att lämna Ungern. Budapest var emellertid från mitten av december månad nästan omringat av ryska trupper; den enda återstående förbindelseleden västerut, den s.k. Wienervägen låg under ständig beskjutning från det ryska artilleriet och flyget, vilket hade till följd, att en avresa för beskickningen vid denna tidpunkt praktiskt taget icke var möjlig.

Den 23 december på e.m. uppkallade biträdande utrikesminister Vöczköndy en av beskickningens tjänstemän och meddelade, att man på grund av det starkt försämrade militära läget såg sig föranlåten uppmana beskickningen att redan samma kväll lämna Budapest samt medfölja till regeringens evakueringsort vid Szombathely. Från beskickningen genmälde härvid, att den hade order att ej evakueras med regeringen, något som redan tidigare meddelats utrikesministern; dessutom vore det ur teknisk synpunkt ej möjligt organisera beskickningens avfärd på så kort varsel. Vöczköndy förklarade emellertid, att därest beskickningen ej vore villig att föga sig efter ungerska regeringens önskan, han ej vore i stånd att svara för följderna. På förfrågan om man härmed avsåge tillgripa våld mot beskickningen, erhöles undvikande svar. Med anledning härav varnades de olika beskickningsmedlemmarna omedelbart och avråddes från att under natten sova i sina ordinarie bostäder. Telegram avskickades samma kväll till utrikesdepartementet..

Den 24 december kl. halv sex på morgonen erhöles meddelande från beskickningens B-avdelning, som var inrymd i finska beskickningshuset, att ett antal beväpnade pilkorsmän och detektiver inträngt därstädes. Tre beskickningstjänstemän begåvo sig omedelbart dit för att söka ingripa, men anhölls under motivering, att regeringen givit order att samtliga beskickningsmedlemmar skulle föras till Szombathely. Strax efteråt arresterades även beskickningens skrivfröknar. Samtidigt plundrades beskickningshusen - finska huset så gott som fullständigt och huvudbeskickningen huvudsakligast på livsmedel och kläder samt beskickningsmedlemmarna på sin personliga egendom. Med anledning av det inträffade gjordes framställning till befälhavaren för de tyska trupperna i Budapest samt den ungerske kommandanten, general Hindy, om skydd för beskickningen och dess medlemmar, men utan resultat; militärbefälet sade sig ej kunna desayouera en annan myndighets åtgärder. Telegram om vad som skett skickades samma dag genom schweiziska beskickningen till Bern med anhållan att detsamma snarast möjligt måtte vidarebefordras till svenska regeringen. Enligt vad som sedan erfarits torde nämnda telegram aldrig ha nått Stockholm.

Den 24 på e.m. påbörjades den ryska slutoffensiven mot Budapest och ryska förband inträngde i stadens nordvästliga delar. Under den förvirring som uppstod, lyckades de häktade tjänstemännen komma på fri fot. De båda kvinnliga anställda, som förts till stadens ghetto, befriades samtidigt genom Internationella Röda Korsets försorg. Den ryska ringen kring Budapest slöts därefter fullständigt och möjligheterna för kvarvarande beskickningar att kommunicera med utlandet upphörde. Beskickningen lyckades senare endast vid ett tillfälle genom tyska militärmyndigheternas försorg avskicka ett kort telegram till utrikesdepartementet angående de svenska medborgarnas i Budapest befinnande. Den 27 december kunde beskickningen genom direkt hänvändelse till den kvarvarande representanten för ungerska inrikesministeriet - inrikes-

ministern hade vid denna tidpunkt redan lämnat huvudstaden - erhålla en gendarmerivakt för legationsbyggnaden. Med dess hjälp avlägsnades de detektiver, som sedan den 24 december uppehållit sig därstädes. Två legationstjänstemän erhöilo order att med gendarmernas hjälp svara för ordningen på beskickningen.

Med hänsyn till den fara, som alltjämt hotade från pilkorshåll samt nödvändigheten att kunna uppehålla kontakt med de övriga kvarvarande beskickningarna (schweiziska, portugisiska, turkiska och påvliga) samt de tyska och ungerska militärmyndigheterna vid eller i närheten av kungliga slottet, beslöt sig ministern för att tillsviðare begagna sig av erbjuden gästfrihet på schweiziska beskickningen, vilken sedan någon tid hade sitt säte i utrikesministeriets omedelbara närhet. Beväpnade pilkorsmän hemsökte under tiden ånyo de olika svenska beskickningshusen, men kunde i flesta fall avvisas. Även Schweiz' chargé d'affaires utsattes för stora obehag. Han anhölls vid ett tillfälle under sin färd genom staden av pilkorsmän, pryglades och lyckades endast genom hot om repressallier mot Szálasi-regeringens representant i Bern undkomma med livet. Samma pilkorsmän hade enligt uppgift i uppdrag att söka uppspåra svenske ministern för att låta honom undergå samma behandling. Med anledning av nämnda incidenter gjordes den 10 januari 1945 ånyo framställning till general Hindy om skydd för beskickningen och dess medlemmar. Denne vägrade emellertid och hänvisade beskickningen till utrikesministeriet. I nämnda ministerium rådde vid denna tidpunkt största kaos och oordning. Endast några underordnade tjänstemän hade kvarlämnats därstädes vid regeringens evakuering, vilka emellertid saknade bestämmanderätt i alla viktiga frågor och - enligt vad som sedermera erfarits - hade instruktioner att ej bispringa svenska beskickningen.

Den 15 januari föll Pest-sidan i rysk hand och förbindelsen med beskickningens humanitära avdelning - C-avdelningen - som hade sitt säte därstädes, avbröts. Wallenberg blev därigenom chef på Pest-sidan. Han hade enligt uppgift redan några dagar tidigare uppnått kontakt

med de ryska trupperna och iakttogs kort efter Pests fall tillsammans med ryska officerare.

Trycket mot Buda blev från den 15 januari ännu större. Den ryska artilleribeskjutningen och bombarderingen fortgick så gott som oavbrutet, särskilt mot slottet, dit huvuddelen av de tysk-ungerska trupperna dragit sig tillbaka. Påvliga nuntien, svenske ministern samt Schweiz' chargé d'affaires riktade härefter en vädjan till den tyska och ungerska militärledningen om nedläggande av vapen på Budasidan för att hindra ytterligare blodsutgjutelse, särskilt bland civilbefolkningen, men detta ledde icke till något resultat. Tyske överbefälhavaren sade sig ha order att försvara staden till sista man. Med hänsyn till risken att det ryska bombflyget komme att insätta bomber av grövre kaliber, mot vilka skyddskällarna i borgen ej skulle stå emot - det schweiziska beskickningshuset hade redan erhållit sammanlagt cirka 50 fullträffar - samt växande svårigheter i avseende på livsmedelsförsörjningen uppkom tanken att överflytta schweiziska beskickningen jämte därvarande svensk personal till Rózsadomb vid Budas nordliga del, där svenska och schweiziska beskickningarna tidigare förhyrt två hus för evakueringsändamål. I avsikt att rekognoscera överflyttningen begåvo sig två tjänstemän den 21 januari dit. Det fastställdes härvid, att en överflyttning av de bägge beskickningarna ej vore möjlig med hänsyn till de stora riskerna, som voro förenade därmed. Den ryska flygverksamheten omöjliggjorde vid denna tidpunkt så gott som varje förflyttning och Rózsadomb låg under stark rysk artillerield; även det schweiziska evakueringshuset hade redan erhållit ett flertal skador. Det beslöts emellertid att de bägge tjänstemännen tillsvidare skulle kvarstanna i det svenska huset och efter ryska truppernas ankomst taga kontakt med vederbörande befälhavare för att lämna en orientering om ministerns uppehållsplats och beskickningens läge i övrigt.

Den 30 januari på morgonen anlände de första ryska patrullerna till Rózsadomb, sedan de tysk-ungerska formationerna under nattens lopp dragit sig tillbaka. Den

ryske befälhavaren erhöill en redogörelse för beskickningens läge samtidigt som framställning gjordes om att de ryska trupperna måtte respektera beskickningen samt kvarvarande svenskar och svensk egendom. I detta syfte överlämnades en förteckning över samtliga i Budapest befintliga svenska objekt.

Den 11 februari framträngde ryska förband mot Gellérthöjden, där svenska beskickningens huvudbyggnad är belägen. Tyskarna bjödo starkt motstånd och förskansade sig i samtliga hus i beskickningens närhet, vilka så småningom sönderskötos av det ryska artilleriet. En tysk avdelning inträngde trots protester från den svenska beskickningspersonalens sida i grannhuset, där tidigare beskickningens humanitära avdelning varit inrymd, och inredde detsamma till försvar. För att nedslå detta motstånd, tilltvingade sig ett ryskt förband tillträde till huvudbyggnaden, varifrån de tyska soldaterna angrepos. Beskickningsbyggnaden var vid detta tillfälle försett med svenska flaggor samt skyltar på ryska språket. När det tyska motståndet brutits, upprättades trots protester ett ryskt kommandoställe å beskickningen och de ryska soldaterna spred sig i byggnaden, enligt uppgift för att söka efter tyskar. Härvid påträffades ministerns förrådsrum och vinkällare, vilket medförde, att vilda orgier påbörjades, som varade hela natten. Samtidigt igångsattes en plundring av beskickningen, varvid beskickningspersonalen förgäves sökte ingripa. Påföljande dagar anlände nya förband, vilka fortsatte utplundringen. En av beskickningens ungerska tjänsteflickor våldfördes och personalen tvingades vid olika tillfällen ut till gatuarbete. Huset genomsöktes från golv till tak, kassaskåpen sprängdes och allt av värde borttransporterades på för ändamålet ditförda lastbilar; härvid beslagtogs även samtliga personbilar, tillhörande beskickningen och dess personal. Alla protester och hänvändelser till vederbörande befälhavare voro gagnlösa. Ett flertal av beskickningens anställda arresterades och förhördes ingående beträffande beskickningens verksamhet, tjänstemännens privatförhållan-

den m.m. under antydan, att man misstänkte en stor del av de i Ungern kvarvarande utlänningarna från neutrala stater för att ha bedrivit spionage för tysk räkning.

I syfte att begära skydd för beskickningen uppsökte en beskickningstjänsteman den 13 februari det ryska kommandot på Buda-sidan, men emottogs därstädes med stor misstänksamhet. Man sade sig redan ha påträffat tusentals personer med svenska legitimationspapper, vars riktighet ej kunde kontrolleras, och hänvisade till stadskommandanten general Tjernikoff på Pestsidan, som hade avgörandet i dessa frågor. Framställning gjordes följande dag till denne, som förklarade, att han ej kunde ansvara för det, som skedde på Buda-sidan, där de ryska soldaterna hade fri plundringsrätt, utan uppmanade beskickningens medlemmar att begiva sig till Pest, där generalen skulle svara för deras säkerhet.

Under tiden hade även kungliga slottet fallit i rysk hand och svenske ministern, påvliga nuntien samt Schweiz' chargé d'affaires trädde i kontakt med olika ryska befälhavare på Buda-sidan för att utverka militär vakt till de utländska beskickningarna samt legitimationer för dess medlemmar, men utan resultat. Från rysk sida togs icke någon som helst hänsyn till de diplomatiska missionernas exterritoriella karaktär. På svenske ministrarnas påpekande, att svenska beskickningen tillvaratog Sovjetrysslands intressen i Ungern och att han förväntade, att särskild hänsyn toges härtill, svarades endast, att det vore bäst att ej tala om detta uppdrag. Ministern berövades med våld sitt armbandsur och vid två särskilda tillfällen, då han var på väg genom staden, kommenderades han av förbipasserande ryska soldater att förrätta handräckningsarbete på gatan.

Den 18 februari meddelade vederbörande militärmyndigheter, att de hade order att bringa svenske ministern i säkerhet samt förde honom till en by, Dunavesce, 73 km söder om Budapest, där de flesta övriga beskickningsmedlemmarna tidigare inkvarterats genom ryska myndigheternas försorg. Under den över fyra veckor långa vistelsen därstädes, varvid beskickningsmedlemmarna behandlades synner-

ligen väl, försökte de upprepade gånger att få företräde för den kommenderande generalen, Pavlov, i distriktet; först sedan över två veckor förflutit erhöll ministern möjlighet till ett samtal. Pavlov meddelade härvid, att han erhållit order från den högsta krigsledningen i Moskva att omhändertaga svenska beskickningens medlemmar samt anordna deras hemtransport till Sverige över Bukarest och Moskva. På ministrarnas fråga, huruvida denna åtgärd beslutats på begäran av svenska regeringen svarades, att i Bukarest den interallierade kommissionen skulle lämna alla önskade upplysningar; en begäran om att få avsända ett telegram via Moskva till svenska regeringen, för att relatera läget samt begära instruktioner, avslogs.

Den 12 mars lämnades besked om att beskickningen samt så många svenska medborgare som möjligt skulle hemresa snarast möjligt. Med stor svårighet erhöll ministern härvid tillstånd att under en dag vistas i Budapest för att avveckla beskickningen. Genom två beskickningstjänstemäns försorg, som kommit att kvarstanna i huvudstaden hade detta arbete redan tidigare påbörjats. Större delen av arkivet samt kvarvarande chiffermaterial m.m. hade sålunda förstörts (chifferinstruktionerna hade redan tidigare bränts). Beskickningens humanitära avdelning, vilken under ledning av några judiska anställda gjort ett försök att fortsätta sin verksamhet även under den ryska ockupationen, erhöll direktiv att avveckla. Med hänsyn bl.a. till förhållandet till de ryska militärmyndigheterna i Budapest, hos vilka kunde förmärkas en stigande irritation över alla med utländska dokument försedda personer, tillkännagavs officiellt från beskickningen, att av beskickningen och Svenska Röda Korset före den 1 februari 1945 utfärdade skyddspass och andra liknande dokument, numera voro att betrakta såsom ogiltiga. Då ingen svensk legationstjänsteman medgavs kvarstanna i Ungern överlämnades före avfärden förvaltningen av beskickningens huvudbyggnad till en av de utländska anställda, och de svenska medborgare, vilka ej erhöilo tillstånd att

medfölja beskickningen, uppmanades att snarast möjligt lämna landet. För att underlätta de ryska myndigheternas åtgärder med avseende på hemresan för dessa personer, överlämnades en förteckning över i Ungern kvarvarande svenska undersåtar.

Den 20 mars skedde avfärden över Timisoara - Bukarest - Moskva. Ett uppehåll på 9 dagar gjordes i den rumänska huvudstaden, varunder kunde konstateras, att varken den ryska medlemmen av den interallierade kommissionen eller den ryska beskickningen kände något närmare till frågan om svenska beskickningens i Budapest hemtransport. Instruktioner fingo därför inhämtas i Moskva. En bekväm rysk sovvagn ställdes till förfogande och hela färden genom Ryssland fram till Åbo företogs med denna vagn. Då avfärden från Bukarest ägde rum, hade en kontingent på 8 medlemmar av svenska Budapestkolonien inträffat i Bukarest, men i avsaknad av direktiv från Moskva tilläto de ryska myndigheterna ej denna grupp att medfölja beskickningen. Det bestämdes, att ifrågavarande personer skulle vid en senare tidpunkt få fortsätta på egen hand. I Moskva hade ministern tillfälle att sammanträffa med vederbörande avdelningschef i ryska utrikeskommissariatet och erfor därvid, att svenska regeringen icke begärt den svenska beskickningens i Budapest hemkallande utan endast önskat, att de ryska militärmyndigheterna vid behov måtte bispringa densamma samt därefter bereda den tillfälle att fortsätta sin verksamhet. Den högsta ryska militärledningen hade emellertid fordrat, att såväl svenska beskickningens som Röda Korsets verksamhet i Ungern tills vidare skulle avvecklas samt de svenska undersåtarna lämna landet. Enahanda beslut hade jämväl träffats med avseende å andra länders officiella representationer och medborgare med undantag för de med Ryssland allierade staterna.

II

Beskickningspersonalens redogörelser över
sina upplevelser i samband med Budapests erövring.

Utöver den redogörelse, som envoyén Danielsson och legationssekreterare Anger lämnade efter återkomsten till Sverige (se kapitel I) har attachén Berg, kanslisten Mezey och skrivbiträdet fröken Bauer under edlig förpliktelse avgivit nedan in extenso återgivna redogörelser över händelserna vid beskickningen i Budapest i samband med striderna om och belägringen av staden.

Specialberättelse

avgiven av attachén vid Svenska Beskickningen i Budapest

Lars G:son Berg

angående händelserna på Svenska Beskickningen i Budapest

11 - 13 februari 1945.

Söndagen den 11 februari erforo vi, att de tyska styrkorna under nattens lopp till största delen hade dragit sig tillbaka från S:t Gellértberget till Borgen. Kvar voro endast mindre infanteriförband med blandad ungersk och tysk personal.

Vid 11-tiden inträngde i beskickningsbyggnaden Minerva-utca 1/A ett fyrtiotal tyska och ungerska soldater, vilka omedelbart gingo i eldställning i husets fönster. Mina protester ignorerades fullständigt under motiveringen, att hela det kringliggande området var en krigsskådeplats och att det gällde liv eller död. Jag retirerade då till huvudbeskickningen och lyckades genom att tillspärra alla dörrar hindra tyska soldater att intränga även där. Förutom de svenska fanor, som funnos anbragta å husets alla ytterväggar, lät jag nu även hänga ut vid alla ingångar skyltar på ryska språket med texten: Kungl. Svenska Beskickningen. Skyddsmakt för SSUR i Ungern.

På eftermiddagen vid femtiden hördes hårda slag på en av dörrarna till trädgården. Då man trots mina protester

fortsatte att försöka slå in dörren, såg jag mig tvungen att öppna. Ett stort antal ryska och "fria" ungerska soldater trängde in i beskickningen och gingo omedelbart i eldställning bl.a. i ministerns sovrum och matsal. En kort eldstrid utspann sig mellan de båda beskickningshusen med kulsprutepistoler och handgranater. Tyskarna utrymde emellertid snart Minerva-utca 1/A och drogo sig tillbaka ned mot S:t Gellért.

Ryssarna, som funno huvudbeskickningen vara en lämplig övernattningsplats, spredo sig snart inom lokalerna. Härvid påträffades ministerns förrådsrum och vinkällare, varefter en vild orgie igångsattes, som varade hela natten. Alla rum hemsöktes, skåp och väskor brötos upp, min hund sköts i en trappuppgång, överallt äto, drucko, slogos och kräktes ryska soldater, varefter de totalt berusade somnade i travar huller om buller.

Påföljande dag drogo de stridande trupperna vidare, men i stället utsattes beskickningshusen för en oupphörlig utplundring i det att inom beskickningen befintliga livsmedel, spritdrycker, kläder och andra värdefulla föremål inlastades på ett flertal lastbilar och bortfördes. Samtliga bilar i garaget och på gården, sammanlagt åtta stycken, samt flera tusen liter bensin stulos likaså. Alla protester, förevisande av dokument på ryska språket, försök att gömma undan något, voro gagnlösa. Det med svenska flaggor och ryskspråkiga skyltar försedda beskickningshuset blev plundrat från vind till källare.

På natten gjordes våldäktfsförsök mot en av beskickningens tjänsteflickor, vilken emellertid satte sig till motvärn. Uppretade häröver körde ryssarna ut samtliga personer, vilka tagit sin tillflykt till beskickningen, först klockan halv ett och sedan halv fyra på natten, bort till gatuarbete. Själv lyckades jag gömma mig undan i en säng men ut släpades bl.a. en svenskfödd dam på 63 år, vars man dött av en hjärtattack under ett bombanfall ett par veckor tidigare. När hon kom ut på gatan, såg hon sin villa, ett av grannhusen, stå som en brinnande fackla mot natthimlen, antänt av plundrande ryssar.

Då plundringen fortsatte följande dag, och man nu började taga även våra personliga tillhörigheter såsom klockor o.d.

ansåg jag mig tvungen att lämna beskickningen för att vid något ryskt kommando söka hjälp. Omständigheterna gjorde, att jag först långt senare skulle kunna återvända till Gyopár-utca. Vad som hände med beskickningen, dess egendom och personal, efter det att jag lämnat densamma, känner jag därför endast till genom hörsägen. Jag överlåter åt herr Mezey, som då ännu var kvar på beskickningen, och åt fröken Bauer, som senare infann sig där, att berätta härom. Själv vill jag endast tillfoga, att jag vid senare tillfälle vid besök å beskickningen fann även kassaskåpen uppbrutna och tömda samt att beskickningen även eljest utsatts för ytterligare plundringar, varvid bl.a. ministerns sista tillhörigheter gått förlorade.

Stockholm den 2 maj 1945.

undert. Lars G:son Berg.

Specialberättelse,

avgiven av attachén vid Svenska Beskickningen i Budapest
Lars G:son Berg.

Tiden den 13/2 - 15/3.

Tisdagen den 13 februari lämnade jag beskickningen tillsammans med två ungerska medarbetare, av vilka den ene kunde tala ryska, för att vid närmaste ryska kommando söka hjälp och skydd åt beskickningen. Väl utkommen på gatan blev jag omedelbart fräntagen min klocka och efter en kortare promenad även min hund. Litet senare försökte man även draga av mig min rock och mina stövlar, men detta lyckades dock tolken avstyra. I Budafolk, cirka åtta kilometer från beskickningen, påträffades kommandoplatsen för de stridande trupperna i Buda. Där anhöll jag, att vakt omedelbart skulle utgå för beskickningen med uppgift att förhindra vidare utplundring och söka skydda personalen mot fortsatta övergrepp. Jag mottogs dock med den största misstänksamhet och likgiltighet, och min anhållan avslogs under motiveringen, att man inte kunde veta vem jag var, då man redan i stadens utkanter påträffat tusentals "svenska" med svenska legitimationshandlingar av allehanda slag. Man

hänvisade mig till stadskommendanten och befälhavaren för alla trupper i Budapest, general Tjernikoff, vilken hade sitt säte i Pest. Samtliga broar över Donau voro sprängda men med rysk militärfärja över till Gsepelön och sedan till fots kunde färden dock gå vidare och framemot kvällen kom jag fram till Svenska Röda Korsets högkvarter på Ullöi utca 32. Där erfor jag, att makarna Langlet för tillfället voro i Debrécen, men att föreståndaren för beskickningens ryska krigsfångesjukhus, greve Tolstoy, upptagit kontakten med de ryska högsta myndigheterna, och att han nu där representerade svenska beskickningen. Jag uppsökte därför Tolstoy redan samma kväll, och erfor då, att han försedd med en av beskickningen utfärdad fullmakt genast efter Pests erövring uppsökt general Tjernikoff och såsom representant för beskickningen anhållit om skydd åt densamma under de fortsatta striderna. Strax därefter blev Tolstoy häktad och under ett par dagars tid hörd om beskickningens och alla dess anställdas arbete, privatförhållanden o.s.v. Man riktade anklagelser mot beskickningen för tysk spionageverksamhet, och särskilt nämndes Wallenberg och jag såsom misstänkta. Tolstoy släpptes emellertid och fick av general Tjernikoff i uppdrag att vid stadskommendanturen leda en byrå för utlänningar. Denna byrå hade till uppgift att tillvarataga samtliga utlänningars intressen, d.v.s. såväl de allierades som de neutralas.

Påföljande morgon fick jag företräde hos Tjernikoff, där jag utbad mig skydd för beskickningen, dess egendom och personal. Jag erhöll svaret, att ehuru Tjernikoff var kommendant över hela Budapest, kunde han inte ansvara för vad som hände på Budasidan, där fronttrupperna hade fri härjningsrätt. Någon vakt vid beskickningen kunde därför inte komma ifråga och skulle omedelbart alla beskickningens medlemmar begiva sig över till Pest. Några transportmedel kunde dock icke ställas till förfogande, men på min förklaring, att vi alla förlorat våra bilar, utlovades dock, att jag omedelbart skulle få en bil till förfogande för att avhämta ministern. Tyvärr kom dock detta icke till stånd, då den adjutant, som fått uppdraget, icke vågade ge sig över till Buda av rädsla att där bli främtagen sin bil.

Med oförrättat ärende fick jag så återvända till Ullöi ut 32. Svenska Rödakorsbyggnaden skyddades av en vakt från NKVD, d.v.s. den inre säkerhetspolisen. Denna vakt hade ställts till

Langlets förfogande såsom en följd av den framställning, som tidigare på diplomatisk väg från Sverige hade gjorts om skydd åt beskickningen och dess medlemmar. Jag upptog därför istället kontakt med NKVD, där man visade sig vara mycket välunderrättad och företedde en högkvartersorder med en fullständig lista över beskickningens svenska personal och order att uppsöka densamma samt bringa den i säkerhet. Man mottog med stort intresse mina uppgifter om beskickningsbyggnaden och var de andra svenskarna uppehöll sig samt lovade att ställa vagnar till mitt förfogande för att avhämta dem. Dag och tid bestämdes då den första vagnen skulle komma. Den kom emellertid aldrig, men några dagar senare lyckades jag i stället utverka ett par soldater som eskort. I en utriggad tävlingsbåt rodde vi över floden och begåvo oss till Borgen. Envoyén ansåg sig emellertid icke kunna övergiva sina kollegor och de vänner, som under den svåra tiden hjälpt honom. Jag erfor även, att man icke kände till var herrar Anger, Ekmark och Carlsson vistades, varför jag fick återvända med oförrättat ärende. Detta var den 20 februari. Tre dagar senare fick jag äntligen en rysk vagn, förspänd med hästar, och försökte på nytt avhämta ministern. Även denna expedition fick återvända med oförrättat ärende, då ministern föregående dag förts bort i en rysk bil, avhämtat herr Mezey från Gyopar utca och därefter försvunnit till obekant ort. Från Anger, Ekmark och Carlsson saknades fortfarande underättelser liksom från Wallenberg, som spårlöst försvunnit från Pest redan den 17 januari. Av beskickningens medlemmar återstodo endast fröken Nilsson, som återupptagit sin verksamhet för barnen och vars adress i Buda jag kände till, samt fröken Bauer, vilken vid ministerns och Mezey's avresa blivit kvarlämnad på beskickningen för att övervaka densamma.

Då alla beskickningens manliga medlemmar, vilka uppehöll sig i Buda, på ett så hemlighetsfullt sätt försvunnit därifrån, vågade jag icke återvända till Gyopar utca, så mycket mer som den allmänna laglösheten och osäkerheten i Buda omöjliggjorde en fortsatt verksamhet därstädes. I Svenska Röda Korsets lokaler, Ullöi ut 32, ställdes istället två rum till mitt förfogande, och i denna nya lokal återupptog jag beskickningsarbetet. Redan vid min ankomst till

Pest hade jag mött stora problem. Pest hade då redan en månad varit i rysk hand, och livet hade börjat normaliseras. Den humanitära avdelningen med sin stora personal och sina tillgångar liksom Röda Korset var i full gång igen, men utan kontroll från någon svensk beskickningstjänsteman. Stora förråd tillhörande beskickningens C-avdelning lågo utan kontroll och blevo utplundrade av ryssar och sina egna förvaltare. Holländare, italienare och andra B-avdelningsskyddslingar stodo utan hjälp. Dessutom rådde stora svårigheter för beskickningen såsom sådan och våra svenska intressen.

Den humanitära avdelningen, d.v.s. avdelningen för jude-ärenden, icke att förväxla med (såsom ständigt skett i svenska pressen) B-avdelningen, hade i Wallenbergs frånvaro återupptagit arbetet under ledning av en av Wallenbergs närmaste män, Dr. Max Fleischmann. Såsom icke aktiva men rådgivande medarbetare stodo vid hans sida herrar Hugo Wohl, Vilhelm Forgacs och Paul Heggedys, alla tillhörande Wallenbergs högsta stab. Denna avdelnings uppgift borde i och med ryssarnas intåg i staden vara fylld. En stor del av judarna kunde även återvända till sin forna verksamhet, under det att andra hade stora svårigheter att starta ett nytt liv. En del av Wallenbergs tjänstemän önskade därför fortsätta avdelningens verksamhet i form av organisering av sjukhus, folkkök, barnhem, livsmedelsinköp m.m. Minst en miljon pengö stod redan till avdelningens förfogande. Sett ur beskickningens synpunkt kunde emellertid i förhållande till ryssarna en fortsatt humanitär verksamhet för judarna icke längre försvaras, utan måste all hjälpverksamhet läggas under en hand, lämpligen Svenska Röda Korset. Dr. Fleischmann erhöll därför direktiv att snarast avveckla hela avdelningen liksom dess judiska beskickningssjukhus i Tatra utca. För detta ändamål fick Dr. Fleischmann och ett tjugotal anställda behålla de "beskickningslokaler" i Ullöi ut 22, dit avdelningen flyttat sedan gamla "högkvarteret" i Ullöi ut 4 brunnit ner. Av avdelningens medel tog jag hand om 870.000 pengö, vilka i Wallenbergs namn depone-rats i en bank, och där vid ryssarnas utplundring stuckits undan av en banktjänsteman. Vid min avresa från staden överlämnades denna summa till Svenska Röda Korsets generalsekreterare, advokat

Josefovics, för att av denne omväxlas och sedermera medföras av professor Langlet vid dennes hemresa till Sverige. Avdelningens beskickningsstämpel beslagtogs.

Svenska Röda Korset hade under professor Langlet och hans makas ledning tämligen snabbt kunnat återupptaga sitt arbete, men hade stora svårigheter på grund av ryssarnas misstänksamhet och brist på tillmötesgående. Ledningen utövades naturligen självständigt av makarna Langlet, men genomförde beskickningen i samförstånd med dem en sanering av tidigare utfärdade Röda Kors-papper. Härtill blir tillfälle att återkomma senare.

Med C-avdelningens ungerske medarbetare upptogs i herr Ekmarks frånvaro kontakt, och listor över avdelningens tillhörande förråd sammanställdes. Beträffande förrådets exakta lager och tillstånd kunde upplysning icke vinnas, då det ur kommunikations- och säkerhetssynpunkt var omöjligt att uppsöka alla förrådsplatser. Anvisningar å livsmedels- och läkemedelsförråd lämnades dock åt Svenska Röda Korset, som även med egna transportmedel kunna avhämta och tillgodogöra sig en del därav.

B-avdelningens arbete måste från en början betydligt inskränkas i det att stadskommendanten, general Tjernikoff, genom tidigare nämnde greve Tolstoy lät framföra, att han icke tillät svenska legationen företräda några främmande makter. Några legitimationspapper eller andra handlingar beträffande ifrågavarande utlännningar skulle icke få utfärdas, ej heller tog generalen emot några framställningar från beskickningens sida i dessa angelägenheter. Alla utlännningar (d.v.s. icke-ryssar och -ungrare, således egentligen även svenskar) skulle hänvisas till stadskommendantens utlänningsbyrå, vilken som tidigare nämnts stod under ledning av förre tjänstemannen vid svenska beskickningen greve Tolstoy. Denna deklaration från en militär befälhavare utan underlag från det ryska utrikesministeriet eller ifrågavarande makters regeringar kunde givetvis diplomatiskt sett icke accepteras av beskickningen, men innebar under rådande krigsförhållande praktiskt sett en betydande inskränkning i arbetets effektivitet vid avdelningen. Några nya legitimationshandlingar på ryska språket kunde således

icke utställas, men istället försågs redan förefintliga originalhandlingar såsom resepass o.d. med en förklaring på franska, att de voro giltiga samt avstämplades med en ryskspråkig beskickningsstämpel. Ett mindre antal legaliseringar av annan art kunde även utställas. De holländska, italienska och tjeckoslovakiska kolonierna gjorde sig "fria" och sökte med mer eller mindre framgång få sina egna representanter erkända av general Tjernikoff. Med dessa självständiga representanter upptogs eller rättare sagt upprätthöllos kontakten, och beskickningen erhöll från dessa håll erkännande och tacksamhetsbevis för avdelningens tidigare arbete för nämnda makter.

För beskickningen såsom sådan och för tillvaratagandet av våra svenska intressen låg största svårigheten dels däri, att ministern samt herrar Anger, Wallenberg, Ekmark, Mezey och Carlsson försvunnit till okänd ort utan att kunna meddela sig med beskickningen, dels ock i de ryska myndigheternas totala brist på vilja till tillmötesgående och samarbete. Anledningen till att jag icke i likhet med samtliga beskickningsmedlemmar blev bortförd från staden kunde inte utrönas. Möjligen berodde detta därpå, att de ryska myndigheterna dock ville ha någon svensk kvar vid beskickningen, med vilken de vid behov skulle kunna träda i förbindelse. Beskickningens verksamhet i och för sig blev icke förbjuden, utan visste såväl stadskommendanturen som NKVD och GPU, att jag i Ullöi ut 32 fortsatt beskickningsarbetet. Gång efter annan gjordes försök att upptaga kontakt med de ryska myndigheterna att utverka skydd för de andra beskickningsmedlemmarna eller vakt för beskickningslokalerna i Gyopar utca, att erhålla skydd och lättnader för svenska företag (Tändsticksbolaget och SKF). I samtliga fall hade dessa försök ett rent negativt resultat eller i bästa fall ett löfte, som sedan aldrig infriades. Istället riktades från rysk sida grava anklagelser mot beskickningen, att beskickningen bedrivit spionageverksamhet, att beskickningen utställt falska dokument, att beskickningen utställt skyddspapper för ungerska icke judiska medborgare, att beskickningen icke hade kontroll över den humanitära verksamheten vid beskickningen och Svenska Röda Korset, samt att beskickningen icke tillräckligt aktivt tillvaratagit Sovjetunionens intressen i Ungern. Ett flertal av beskickningens icke svenska anställda arresterades och förhördes ingående angående beskickningens och de svenska herrarnas arbete, våra privatförhållanden m.m. Särskilt utpekades Wallenberg och jag såsom tyska spion-

chefer, då ryssarna hade svårt att förstå arten av arbetet vid den humanitära avdelningen och B-avdelningen. Genom att det antal skyddshandlingar, som utställdes av den humanitära avdelningen samt Svenska Röda Korset, var så stort, kunde icke förhindras, dels att en del av dessa handlingar kommo att utställas för icke lämpliga personer, dels ock att förfalskningar i stor skala förekommo. Vidare hade säkerligen åtskilliga pilkorsare vid arrestering eller avlivning av judar lagt beslag på deras svenska skyddspapper och sedermera vid ryssarnas intåg sökt legitimera sig med desamma. Härtill kom dels att en del icke judiska ungerska medborgare erhållit skyddspapper, dels ock att så gott som samtliga judar med svenska provisoriska pass eller skyddspass etablerade sig som svenska medborgare, prydde sina hus med svenska flaggor, själva buro blågula armbindlar samt öppet kallade sig för svenskar. Allt detta gjorde, att det svenska namnet kom i vanrykte, att svenska dokument i allmänhet förklarades vara falska eller ogiltiga, och att all intervention för verkligt svenska intressen totalt omöjliggjordes. För att råda bot på dessa missförhållanden såg jag mig tvungen att i tidningarna offentliggöra en förklaring, att samtliga av beskickningen och Svenska Röda Korset före den 1 februari utfärdade dokument voro ogiltiga, med mindre de uppvisades vid beskickningen i och för eventuell förlängning. Genom denna formulering avsågs givetvis icke att bevilja dylik förlängning utan endast att på så sätt kunna insamla och konfiskera en del av dessa skadliga dokument. Denna åtgärd togs mycket väl upp från rysk sida, men misstänksamheten och oviljan mot beskickningen fortsatte dock alltjämt. Allt tätare blevo besöken av GPU-män på beskickningen, som visserligen på ett artigt men dock nog så fordrande sätt gjorde sina förfrågningar om beskickningens tidigare och nuvarande verksamhet. För att samtidigt söka sätta stopp för dessa diplomatiskt sett rättsvidriga utfrågningar och att dock visa ett tillmötesgående uppställdes bifogade verbalnote av den 13 mars 1945. Denna blev dock aldrig överlämnad till de ryska myndigheterna, då jag samma dag, så skulle ske, av ministern och de andra herrarna avhämtades för att lämna landet.

Stockholm den 2 maj 1945.
Undert. Lars G:son Berg

Specialberättelse

avgiven av kanslisten vid Svenska Beskickningen i Budapest

D.P. M e z e y

angående händelserna på Svenska Beskickningen i Budapest
under tiden 11 - 20 februari 1945.

11.2 Vid middagstiden erhöillo vi meddelande om att ett antal tyska soldater nyss inträngt i grannhuset Minerva-utca 1/A, vilket på ett iögonenfallande sätt var utmärkt med en stor svensk flagga. Tyskarna hade förklarat, att de ville förskansa sig i huset och försvara det till det yttersta. Attaché Berg sprang över till Minerva-utca 1/A för att under åberopande av att huset ifråga vore en dependance till beskickningen, protestera mot intrånget. Ehuru tyskarna dittills alltid respekterat både beskickningshusets och Minerva-utca 1/A:s immunitet, avvisade den lilla tyska styrkans kommandant herr Bergs protest tämligen barskt. Men Berg lyckades dock förmå tysken att respektera själva beskickningshuset och icke besätta även detsamma.

Då den s.k. bunkern i trädgården var fylld med vatten, som räckte en till anklarna, och dessutom under bombardemanget erhållit en hotande spricka i taket, drogo vi oss tillbaka dels till korridoren framför vedkällaren, dels till pannhuset. Innan dess utsatte vi på alla ingångsdörrar de i förväg förberedda skyltarna med rysk påskrift: "Kungl.Svenska Beskickningen i Budapest, betrodde med tillvaratagandet av sovjetryska intressen i Ungern." Svenska flaggor hängde på alla beskickningshusets ytterväggar.

Inom några minuter började eldstriden, omkring 20-25 meter från oss. Tyskarna hade endast maskinpistoler och handgevär, ryssarna insatte även artilleri. Beskickningshuset, som förut träffats av cirka 25 bomber och granater, så att de övre våningarna voro obeboeliga, fick vid detta tillfälle tre fullträffar: en granat exploderade på matsalsbordet en trappa upp och två i ministerns arbetsrum strax ovanför oss.

Kl.16.58 bultades det hårt på den låsta dörr, vilken från den korridor, där vi avvaktade drabbningens utgång, leder ut till trädgården samt en röst på ungerska röt utifrån: "Nincs

ellenállás. Kinyitni." (Inget motstånd. Öppna.) Vi öppnade dörren. Därute stodo ett antal ryssar och ungerska gendarmer, vilka sistnämnda buro vita armbindlar. Ryssarna trängde in i beskickningen och spredo sig i alla rummen. En del sökte tyska soldater, de övriga begåvo sig upp i övre våningarna och bl.a. från ministerns sovrum började beskjuta tyskarna i grannhuset. Tyskarnas motstånd bröts kort därefter, sedan ryssarna lyckats överflygla huset bakifrån. En av tyskarna, vilken försökte fly uppför berget genom beskickningens trädgård, blev nerskjuten där. Några dagar senare begrovo vi hans lik i trädgårdens nordvästra hörn.

Stridslarmet tystnade snart, då även citadellets tröttkörda tyska och ungerska försvarare sträckte vapen.

Inom kort var beskickningen proppfull av ryska soldater. Till en början betedde de sig tämligen ofarligt, men så snart de upptäckte ministerns vinkällare, innehållande cirka 1000 flaskor dryckesvaror, varav omkring 150 flaskor konjak och andra starka drycker, blev den till 100 man uppgående styrkan mer eller mindre berusad. Soldaterna sprungo omkring med vin- och konjaksflaskor i fickorna och sökte efter byte. Varje protest var lönlös; de svarade, att krig är krig. De bröto och revo upp kappsäckarna - bl.a. 6 stycken tillhörande danske ministern. Linnesaker, siden, silver och kläder ströddes ut på golvet och trampades under smutsiga stövlar. Till att börja med intresserade sig ryssarna för guld, juveler och spritdrycker. Nästpåföljande dagar kom turen till klädesplagg och mattor m.m. De mest åtrådda sakerna voro armbandsur och cigarettändare.

Vid 19-tiden församlade sig officerarna i attaché-rummet för att äta kvällsmat. I detta rum hade under eftermiddagens lopp en telefonanläggning installerats. Måltiden, som bestod av ryssarnas egen mat, beskickningens konserver och dryckesvaror, artades sig så småningom till ett hejdlöst dryckeslag. Mot slutet av festen fann man officerare och tillståndsekomna meniga soldater i hopplöst berusat tillstånd vid och även under bordet. Ja, det gick så långt, att de förorenade såväl golv som sängar. Till slut somnade man efter man på bord, stolar och golv.

I expeditjonsrummet - mitt och fröken Bauers f.d. arbetsrum - härskade jämförelsevis lugn, fränsett att bullersamma ryska soldater ideligen sparkade in dörren under förevändning att de sökte tyska soldater eller sitt kommando. Vid midnatt hade större delen av truppen lagt sig att sova i stora hallen en trappa upp. Ministerns angränsande arbetsrum användes som WC. De ryssar som inte lagt sig att vila, fortsatte med att bryta upp skåp och koffertar och hela natten kunde man höra deras tunga fotsteg i den övre våningen.

12.2. Vid niotiden på morgonen avtågade de ryssar, som övernattat på beskickningen. I stället för dessa kommo andra, visserligen inte så många på en gång, vilka dock, liksom de första, i första hand sökte byte. I främsta rummet rörde det sig om dryckesvaror, juveler och armbandsur, men även om kläder, sedan de av sin ledning erhållit tillstånd att skicka hem paket med sådana. De ihopsamlade sakerna slogos in i turivna damastborddukar eller lakan. Soldaternas myckna sökande och öppnande av väskor och koffertar hade snart till följd att det smutsiga golvet var täckt av en massa ratade saker. Ingen vrå i hela huset undgick deras noggranna undersökning - med undantag av mitt arbetsrum, vilket först senare plundrades - och snart voro alla låsta lådor och väskor öppnade. T.o.m. f.d. sovjetryska legationens i Budapest hos oss förvarade och med tydlig påskrift försedda skrin, innehållande bordssilver, och av vilket varje stycke var försett med ingraverad hammare och skära, öppnades och plundrades.

På beskickningens gård och i dess garage stodo sammanlagt åtta bilar, vilka icke varit i bruk under de sju veckor staden varit utsatt för bombardemang. Av vagnarna var endast en fullt i sin ordning - de övriga voro mer eller mindre sönderplockade. Trots detta togo ryssarna samtliga vagnar. De som inte kunde föras bort för egen maskin, släpades bort. En vagn, som saknade hjul, avhämtades nästa dag av en lastbil. Beslaget av beskickningens vagnar företogs av ett antal ryska officerare, vilka vid detta tillfälle företedde papper, enligt vilket de hade rätt att beslagtaga samtliga bilar, som de förefunno.

Framåt kvällen samma dag blev det jämförelsevis lugnt på beskickningen. Endast fyra ryssar hade stannat kvar. Dessa

placerade sig i attachérummet, varefter de sysselsatte sig med att sköta den uppställda telefonen och dricka av den funna spriten. Vid tiotiden tvingade de den ena av tjänsteflickorna att göra dem sällskap. Vid tolvtiden hördes springande steg och högljutt samtal mellan flickan och en av ryssarna från den intill rummet gränsande korridoren. (Nästa dag berättade flickan, att sedan hon blivit våldtagen av två soldater, lyckades hon slita sig loss och fly ut åt trädgården. Den tredje hann dock upp henne. Han misshandlade henne - slog henne med knytnävar och sparkade henne i magen - när hon icke ville foga sig efter hans vilja.) Icke lång tid därefter kom de fyra ryssarnas kommandant, en sergeant, in i vårt rum, där vi, 16 personer lågo, och höll ett långt anförande för oss på ryska, vilket gick ut på att eftersom Sverige tillvaratager de ryska intressena i Ungern, är det vår ofrånkomliga plikt, att - mitt i natten - göra Kelenhegyi farbar för bilar därigenom att avlägsna en i tankfälla strandad stridsvagn. Vi protesterade, men allt var förgäves. Till slut gick en mindre grupp på omkring 10 personer ut i smörjan på robot. Berg och undertecknad jämte några av de övriga lyckades gömma oss i mörkret och stanna kvar. Vi befarade nämligen, att även vårt rum skulle plundras under vår frånvaro. Vi hade några få väskor och en del livsmedel i kansliet.

Om en kort timma återkom sällskapet och berättade, att de icke ens orkade rubba den tunga stridsvagnen. Den ryske sergeanten utfärdade tvenne intyg på ryska, enligt vilket vi utfört ett gott arbete för röda arméns räkning. Det ena intyget gav han till en av oss, vilken icke var med på arbetet.

13.2. Vi somnade. Men vid halv fyrtiden samma natt kom sergeanten igen och förklarade, att vi nu alla måste ut igen på robot, när en grupp pilkorsare, vilka vore instängda någonstans i närheten, tänkte företaga ett utbrott, och om vi icke lagade vägen för de ryska militärbilarna, så kunde det hända, att dessa fascister till slut lyckades döda själva Stalin. Allt detta var naturligtvis bara påhitt från hans sida. Meningen var att störa vår nattro. Detta fingo

vi bevis på, när vi kom ut på gatan: allt var tyst och stilla i närheten. Vägen var fullsadd med granathål, fyllda med slam och vatten. Vi blevo genomblöta och smutsiga upp till knäna innan vi nådde arbetsplatsen och upp till armbågarna så snart vi togo itu med arbetet. Uppgiften var att tömma och dra åt sidan en förstörd tysk lastbil, vilken avspärrade körbanan, samt ifylla granat- och bombhålen därsammastädes. Vi arbetade tills allt blev färdigt. Det började dagas.

Kl. halv 7 på morgonen fingo vi gå hem. Jag lade mig men hade icke hunnit somna, då en ryss kom in i rummet och med tecken och ord gav mig att förstå, att han ville ha mitt armbandsur. Med hänsyn till att jag visste, att varken protest eller motstånd hjälpte vid dylika tillfällen, överlämnade jag mitt schweiziska armbandsur till honom. Till min överraskning gav han mig en annan klocka i utbyte: det var en bleckrova utan glas, vilken hängde på en tunn läderrem.

Berg, som låg bredvid mig, steg upp och förklarade, att han går ut för att uppsöka det nästa ryska kommandot i syfte att begära skydd och vakt för beskickningen. (Kommandot hade sitt säte i Budafolk en och en halv mil söder om Budapest. Berg återkom med oförrättat ärende först på lördag den 17 februari.)

Ryssen kom tillbaka om en stund. Nu ville han veta, om jag hade något skjutvapen. Jag visste, att civilpersoner icke hade rätt att inneha vapen, dessutom visste jag, att en person blivit nedskjuten, då han nekade sig innehava pistol, men en sådan hittades i hans ficka vid kroppsvisitationen. Jag överlämnade därför min då redan oladdade pistol, som låg i min skrivbordslåda. Men ryssen ville nu ha mer: min guldlocka. Med stor möda lyckades jag dock förklara för honom, att jag, som var en fattig intellektuell arbetare, aldrig i mitt liv ägt en guldlocka, och han gick sin väg.

Knappt hade denna ryss avlägsnat sig, kom en annan in i rummet, pekade på mig och kommenderade ut mig på gården för att hjälpa till vid pålastningen av beskickningens 2000 liter bensin. De 200-litersfat vi tvungos att lyfta på lastbilen voro sannmligen tunga och ytterst smutsiga.

Innan jag hann att tvätta mina händer och rensa mina kläder, kom en del ryssar, tydligen kosacker. På dessas order fingo nu

Flera av oss på en lastbil lasta vår ungerske chaufförs i garaget gömda potatislager. Sedan sökte dessa ryssar efter andra livsmedel, men de kommo för sent. Våra besök av igår voro mycket grundliga: de plundrade båda skefferierna eller förstörde där allt de icke ville ha. Soppulver, mjöl, krossade mineralvattenflaskor, öppnade men föraktade tomat- och grönsakskonserver lågo i en alnsdjup röra på golvet. Kosackerna spottade föraktfullt och foro bort med potatisen.

Vid 14-tiden tiden kommo nya ryssar. Ett tjugotal. De begåvo sig direkt i attachérummet, där ett av beskickningens tre kassaskåp stod. En av ryssarna kom över till mitt rum och vinkade till mig. Jag följde med över till attachérummet. Ryssen pekade på kassaskåpet och fråga efter dess "klutj" - nycklar. Jag svarade så gott jag kunde, att jag inte hade några nycklar till skåpet och betonade samtidigt, att de böra avlägsna sig, emär huset är svenska beskickningsbyggnaden och kassan, vilken tillhör beskickningen, icke får öppnas." Han bara viftade med handen, sade, att krig är krig samt motade mig ut ur rummet med pistol i hand. Jag gick, men återkom om en stund med en av de ryskspråkiga skyltarna, där det stod att svenska beskickningen tillveratog de sovjetryska intressena i Ungern. Ryssarna bara smalog och skickade ut mig ur rummet. Jag gick i hopp om att de icke lyckas bryta upp skåpet. Men jag misstog mig. De ryckte ner det tunga stålskåpet från dess sockel, sedan började de bearbeta dess baksida med yxor, kofotter och slaggor.

Inom en timmes tid voro alla tre kassaskåpen upprutna som sardinburkar. Frånsett en del aktier och andra peppar lämnade ryssarna alla tre skåp mycket omsorgsfullt. Sedan de avlägsnat sig med sitt verkligen äyrbara byte bestående av gulamylt, valutor, juveler och ädelstenar, tillhörande dels beskickningen, beskickningspersonalen, dels utgörande depositioner från holländska, iranska, argentinska och rumänska m.fl. medborgare, vilkas intressen beskickningen företrädde i Ungern, gingo vi igenom ytterst varsam, handfull efter handfull, den sand, som förut utgjort fyllnaden mellan kassornas ställväggar. Vi hittade några söndertrampade juvelbitar, vilka vi samlade ihop i ett litet stålskrin. Senare hörde jag, att om några dagar även detta skrin jämt innehåll blivit borttaget.

Nästa dag fick beskickningen genom f.d. holländske generalkonsulns förmedling en rysk vakt: tre officerare. Vi visade dem de uppbrutna och plundrade skåpen och berättade, vilka gärningsmännen voro. Men en av dem förklarade, att rövarena absolut säkert icke voro ryssar utan förklädda fascister.

Under de nästkommande dagarna stördes vi icke av plundrare - det var ju föresten knappast någonting kvar, - varför vi började reparera fönstren och städa efter förstörelsen. Det var verkligen en hjärtskärande syn. Huset var så starkt skadat, i synnerhet i taket och de övre våningarna, att det behövdes minst tre månaders arbete, förutsatt att man skulle kunna skaffa materiel och arbetskraft därtill, för att sätta det åter i skick.

Den 20 februari infann sig ministern i sällskap av en rysk major å beskickningen för att hämta mig och jag fick lämna beskickningen, som anförtroddes åt fröken Bauer jämte beskickningens utländska personal.

Stockholm, den 27 april 1945.

Undert. D. v. Mezey

Specialberättelse

avgiven av skrivbiträdet vid Svenska Beskickningen i Budapest,
fröken Margareta Bauer,
angående förhållanden å beskickningen i Budapest under tiden
17 februari - 12 mars 1945.

Den 17 februari återvände jag till beskickningen efter sju veckors källarvistelse i Borgen. Minister Danielsson anmodade mig att som enda kvarvarande svensk beskickningsmedlem stanna som vakt å beskickningen, så han tillsammans med herr Mezey den 20 februari avfor till Dunavecse och attaché berg sedan några dagar vistades på Pest-sidan.

På grund av läget ansåg jag nödvändigt att alla viktiga arkivhandlingar förstördes, varför en av mina första åtgärder var att bränna kvarvarande chifferhandlingar (instruktioner m.m. hade redan tidigare bränts), politiska och handelspolitiska dossierer, listor och andra handlingar angående judarna, stämplat

etc. Jag hade ej tillfälle att rådfråga någon av mina chefer angående detta, då alla kommunikations- och postförbindelser voro avbrutna. En del efter första plundringen (under herr Mezeys tid) återfunna värdepapper tillhörande privatpersoner sorterades och undangömdes.

Beskickningens ryske vakt påstod sig ha fått order att leta efter "viktigare dokument", och den 20 februari företog han tillsammans med beskickningens chaufför också en undersökning i kanslilokalerna, vilket under förevändning att han likaledes vore beordrad söka efter pistoler slutade med uppbrytning av en del i vedkällaren förvarade koffertar samt broderlig fördelning mellan tjänstefolket och den ryske vakten av däri befintliga klädespersedlar, nya stövlar, linnevaror, större och mindre silverföremål m.m. Då jag kan göra mig förstådd på ryska språket, lyckades jag av vakten utverka, att varken deponerade "allierade" eller svenska koffertar genom-söktes.

Den 24 februari infunno sig ett par högre officerare från ryska kommandanturen i Budapest för att förhöra mig dels om mitt arbete sedan oktober 1943, då jag anlände till Budapest, dels angående beskickningens verksamhet i allmänhet, judeverksamheten, beskickningens utställande av skyddsbrev till ungerska icke-judar, ministerns arbete etc.

Utrikesdepartementets efterforsk-
ningar av beskickningsmedlemmarna
i Budapest.

Hos Gabrielin Horn

10

Sammandrag av Utrikesdepartementets efterforskningar
av Raoul Wallenberg och Wilmos Langfelder.

Den 18 augusti 1947 lämnade vice utrikesminister Vysjinski i en note till envoyén Söderblom i Moskva bl.a. uppgift om att "Sovjetunionens utrikesministerium den 14 januari 1945 erhöill ett kort meddelande grundat på indirekta uppgifter från en av befälhavarna vid en truppstyrka, som deltog i striderna i Budapest, om att Wallenberg skulle ha påträffats på Benczurgatan".

(Se närmare härom under kapitel sid.).

Detta meddelande vidarebefordrades i en skrivelse den 16 januari 1945 till dåvarande svenska sändebudet i Moskva, Söderblom. (Se kapitel sid.).

Av de båda ovannämnda skrivelserna framgår att Wallenberg ställdes under ryskt beskydd sannolikt den 13 januari 1945.

Utrikesdepartementet har genom utsagor lämnade av vissa av Wallenbergs tidigare medarbetare i Budapest kunnat fastställa följande fakta rörande hans omhändertagande av sovjetryska myndigheterna.

Vid Benczurgatan 16 i Pest^x) hade vid den aktuella tidpunkten en transportavdelning lydande under internationella rödakorskommittén i Budapest sitt kvarter. Avdelningen bestod av ett antal judar, som utförde transporter för röda korsets räkning. Transportavdelningens chef, dr. Georg Wilhelm samt två av dennes medarbetare, dr. André Veres och Béla Révai, ha kunnat spåras.

1. Den 25 september 1951 gjorde dr. Georg Wilhelm inför en från utrikesdepartementet utsänd tjänsteman följande utsaga:

En dag, det var den 11 januari 1945, knackade det på dörren till Benczurgatan 16. Det var Wallenberg och Langfelder. De hade kommit i en bil, som stod kvar på gatan.

Wallenberg sade, att han hade två skäl att vända sig till Georg Wilhelm. För det första ville han bo på Benczurgatan, eftersom ryssarna snart kunde väntas befria den delen av staden. Wallenberg ville avvakta ryssarnas ankomst där. För det andra kände han sig osäker och måste byta uppehållsort.

Bagaget bars in och bilen sattes in på gården två hus därifrån, troligen i Benczurgatan 10 eller 12.

Den 13 januari på förmiddagen kommo ryssarna in i huset, först en berusad soldat, sedan två, sedan många fler. De uppförde sig väl. Sedan, entagligen på eftermiddagen, kom en ryss, som såg ut att ha någon befälsgrad. Wallenberg bad denne ryss att få tala med en officer. Samtalet skedde genom Béla Révai, som talade rumänska med ryssen. Denne var nämligen från Bessarabien och förstod rumänska språket.

Senare kom en rysk major, Demtschinkov, men om han kom med anledning av Wallenbergs begäran att få tala med en officer eller ej, visste Georg Wilhelm icke. Demtschinkov var en gemytlig man. Samma dag, den 13 januari gick han härifrån men kom tillbaka samma kväll med två soldater. Wallenberg visade honom då sin legitimationshandling och bad att få komma till marskalk Malinovski. Demtschinkov satte då ut de två soldaterna på post med order att icke släppa in någon, eftersom det bodde svenska diplomater (eller något liknande, såsom Georg Wilhelm uttryckte sig) i huset. Den 14 januari lovade Demtschinkov Wallenberg att transportera honom och Langfelder till Malinovski. På förmiddagen gingo Demtschinkov, Wallenberg och Langfelder därifrån - om till fots eller ej kunde Georg Wilhelm ej erinra sig.

Den 15 januari - troligen mitt på dagen - kommo Wallenberg och Langfelder tillbaka till Benczurgatan 16 med rysk eskort. Georg Wilhelm kunde emellertid icke erinra sig, om Demtschinkov var med eller hur många man eskorten i övrigt bestod av. De färdades i en jeep och en motorcykel utan sidovagn, möjligen i två jeeps - Georg Wilhelm kunde omöjligt med bestämdhet erinra sig denna detalj. Wallenberg kom in och sade till Georg Wilhelm, att han bott på Drottning Elisabetgatan i något ryskt kommando. Langfelder och han hade fått bo i var sitt rum och icke fått tala med varandra. Wallenberg sade, att han icke visste, om han var ryssarnas gäst eller fånge, men han kom nu för att hämta sitt

bagage, och man hade lovat honom att sedan fara till Malinovski, som antagligen var i Debrecen. På Wallenbergs begäran fingo de två ryska vaktposterna, som Dementschikov haft med sig den 13 januari, stanna för att skydda de kvarvarande. Georg Wilhelm bad Wallenberg kontrollera, att ingenting av hans bagage saknades eller de pengar - cirka 230.000 pengö - som Wallenberg lämnat i Georg Wilhelms förvar. Allt stämde. Vid kontrollräkningen av pengarna befunno sig ryssarna i köket i källaren. Ryssarna sågo sålunda ingenting av pengarna. Dementschikov hade heller aldrig fått veta någonting om Wallenbergs pengar.

Sedan gingo Wallenberg och Langfelder ut med ryssarna och foro bort. Det var sista gången Georg Wilhelm såg Wallenberg.

Efter några dagar kommo ryska soldater och skulle taga bort Wallenbergs bil. De tillhörde en teknisk trupp med uppgift att samla ihop alla bilvrak, skrot etc. Georg Wilhelm sprang ut och begärde under framhållande av att det var en diplomatbil tillhörande Wallenberg ett kvitto av ryssarna, vilket Georg Wilhelm också fick. Bilen släpades därpå bort på en släde, dragen av två hästar. Georg Wilhelm berättade, att bilen var ur brukbart skick. Den hade bl.a. kulhål; han nämnde att bilen för övrigt vid Wallenbergs och Langfelders ankomst den 11 januari hade haft något fel på karburatorn. Kvittot lämnade Georg Wilhelm till en ungersk advokat, vars dåvarande namn Georg Wilhelm icke kommer ihåg, men som nu heter Pavel Holan och bor i Argentina. Denna Pavel Holan skulle indirekt ha kommit till Georg Wilhelm på uppdrag av Wallenbergs familj.

Den 25 februari 1945 arresterades Georg Wilhelm av ryssarna och satt sju veckor i ett NKVD-fängelse. Ryssarna ville göra gällande, att internationella röda korset var en internationell spionageorganisation. De frågade dock inget speciellt om Georg Wilhelms samröre med Wallenberg.

Georg Wilhelm visste ej om ryssarna, som foro bort med Wallenberg och Langfelder den 15 januari, tillhörde armén, polisen eller NKVD.

Närmare tillfrågade om de av honom uppgivna tidpunkterna

sade Georg Wilhelm, att det vore absolut säkert, att Wallenberg kom den 11 januari och ryssarna den 13. Det är möjligt, att Wallenberg var borta flera dagar och i själva verket kom tillbaka den 17 januari i stället för såsom uppgivits den 15. Men det var omöjligt att erinra sig detta med bestämdhet så långt efteråt.

2. Den 22 september 1951 gjorde Dr. André Veres inför en från utrikesdepartementet utsänd tjänsteman följande utsaga:

En torsdag den 11 januari 1945 telefonerade Wallenberg eller möjligen någon annan person och meddelade, att Wallenberg, som vid tillfället befann sig i Ullöi utca, ville komma över och bo på Benczurgatan 16, som antagligen snart skulle befrias av ryssarna.

Nästa morgon - den 12 januari - kom Wallenberg med sin bil - av svart färg, märket okänt - tillsammans med chauffören Langfelder. Bilen ställdes in på gården till Benczurgatan 12. Wallenberg stannade hela fredagen den 12 på Benczurgatan 16 i köket, som låg i källarvåningen, tillsammans med alla övriga därvarande, cirka 15 personer, då eldgivning pågick i trakten omkring.

Lördagen den 13 januari kl. 8.25 gick André Veres från köket ut i matsalen i övre våningen för att bilda sig en uppfattning om läget. Han tittade ut och såg i hörnet på motsatta sidan av gatan två ryska soldater, varpå han gick ned och meddelade nyheten. Först kl. 13.20 kommo emellertid ryska soldater in i huset och satte omedelbart igång med förstörelse. André Veres kommer så väl ihåg tidpunkten, därför att han tittade på klockan, då ryssarna kommo in och omedelbart tog av sig den och gömde den. Wallenberg var mycket upprörd. André Veres kände inte igen honom. Wallenberg sade till honom, att han ville ta kontakt med den ryske generalen. Det var hans rätt i egenskap av svensk diplomat. André Veres avrådde honom från att företaga sig något och bad Wallenberg lugna sig, då de ju befunno sig i säkerhet på Benczurgatan.

På kvällen lördagen den 13 januari kommo två ryska officerare, en major, som var ingenjör i det civila och hade mongoliskt utseende, samt en kapten, som var assisterande historieprofessor vid Moskva-universitetet. Den sistnämnde talade några få ord engelska, emedan hans mor var från Skottland. Han var en lång

man med mörkt hår "who behaved in a western way". Majoren var en mycket trevlig person och naturlig. Officerarna medförde två ryska soldater, kirgiser från Taschkent, som sattes på vakt utanför huset. Övriga ryska soldater kördes ut och det blev lugn och ro i huset. Den ene av de ryska vaktposterna var skomakare från Taschkent, den andre en lärare, cirka 20 år gammal, även han från Taschkent. Läraren var mycket religiös. På kvällen ordnades en middag på köksbordet. Den ryske majoren höll ett tal och även Wallenberg höll ett litet, konventionellt tal, varvid han bl.a. nämnde att han var svensk konsul i Ungern. André Veres kommer särskilt ihåg, att han nämnde just de två orden men erinrade sig i övrigt icke vad Wallenberg sade. Talen tolkades av två unga serber, som lagade maten åt gruppen på Benczurgatan.

Söndag morgon den 14 januari tog majoren André Veres med sig till en ungersk familj, som bodde i närheten, där majoren förut varit. Då de kommo tillbaka, var Wallenberg nervösare än någonsin. Den serbiske kocken översatte för majoren att Wallenberg ville träffa den ryske generalen. Majoren lovade ordna saken och gick därifrån. Söndag eftermiddag, då det redan mörknat, kom majoren tillbaka med två nya ryska soldater och bad Wallenberg att åka med till högkvarteret. Majoren, de två soldaterna, Wallenberg och Langfelder begåvo sig därifrån, den sistnämnde dock först, sedan Wallenberg bett att Langfelder skulle få följa med. André Veres kunde ej säga om de gingo eller foro därifrån. André Veres insköt att han från första stund utan att veta varför kände att det var någonting som inte stämde. André Veres kände också instinktivt på sig, att han själv en gång skulle komma att lämna Ungern, därför var han intresserad av Wallenberg, som han kanske kunde få hjälp av i en framtid. André Veres påpekade särskilt, att han avsiktligt repeterat historien för sig själv hundratals gånger för att icke lägga till eller draga ifrån något - detta just på grund av hans känsla, att något var på tok.

Wallenbergs bil i Benczurgatan 12 stod kvar. Senare på söndag kväll kom majoren tillbaka.

Måndag morgon den 15 januari tog majoren vänligt far-

väl och uppgav, att han skulle följa sitt förband vidare. Samma dag gav sig kaptenen också iväg, men de två soldaterna, som majoren satt på post utanför huset, stannade kvar. På eftermiddagen den 15 januari kom Langfelder tillbaka med två beväpnade ryska soldater för att hämta Wallenbergs och hans egna tillhörigheter. Han tilläts icke att tala med någon, men då ryssarna ett slag voro ouppmärksamma, sade Langfelder till André Veres: "Vi ha varit inlåsta i ett rum och ha icke fått något att äta". Då André Veres frågade, om de verkligen varit inlåsta, förnekade Langfelder detta men sade, att de varit bevakade av ryska soldater. Langfelder visste icke vart Wallenberg och han förts mellan den 14 och 15 januari men gissade, att det icke var långt från Drottning Elisabet-gatan. Langfelder hade knappt hunnit säga detta, förrän en av de ryska soldaterna stötte undan André Veres, varigenom ytterligare samtal förhindrades. Efter några minuter gick Langfelder med sina ryska vaktposter därifrån. Sedan dess har André Veres aldrig sett till honom mera.

3. Den 26 september 1951 gjorde Béla Révai inför en från utrikesdepartementet utsänd tjänsteman följande utsaga:

När ryssarna kommit till Benczurgatan 16 den 13 januari vände sig Wallenberg genom Révai som tolk till en av ryssarna - en officer eller underofficer (jfr Wilhelms berättelse), som var från Bessarabien och talade rumänska, vilket språk Révai behärskade. Wallenberg förklarade, att Benczurgatan 16 var schweiziska röda korsets och svenska legationens lokaler och förklarade, att han var svensk diplomat samt bad om skydd för lokalerna. Ryssen översatte i sin tur till ryska för en rysk major Demtschinkov. Wallenberg visade sin legitimationshandling (utfärdad på fyra språk inklusive ryska) både för den rumänstalande ryssen och Demtschinkov. Wallenberg redogjorde genom Révai för sina planer. Han ville taga kontakt med marskalk Malinovski och sörja för vidare hjälp till de nödlidande judarna i Ungern.

Demtschinkov satte ut två vakter (det närmare tidssammanhanget kunde Révai icke erinra sig). Bland de ryssar, som först kommo till Benczurgatan, voro flera rumänstalande från Bessarabien.

Den 14 januari bad Wallenberg åter genom Révai och den ru-

mänsktalande officeren Demtschinkov om hjälp för genomförandet av sina planer.

De bessarabiska soldaterna lämnade huset samma dag. Demtschinkovs kvarblivande vaktposter voro asiater.

Den 16 januari ("med 90%-ig säkerhet") gick Demtschinkov med Wallenberg från Benczurgatan för att ordna med resan till Debrecen. Wallenberg kom tillbaka samma dag och berättade, att han hade fått ett gott mottagande hos ryssarna, som skulle ställa en högre officer till hans förfogande för resan; han hade också blivit erkänd som konsul av ryssarna. Han var varken nervös eller rädd. Révais intryck var emellertid, att det var Wallenberg själv som hade forcerat fram resan (detta intryck delades för övrigt även av Dr. Wilhelm).

Révai kan inte med bestämdhet säga, om Demtschinkov kom tillbaka med Wallenberg och Langfelder den 16, men antagligen var Demtschinkov med även då. De stannade alla över natten i Benczurgatan och foro iväg nästa morgon den 17 januari. (Révai kan ej erinra sig om de vid återkomsten den 16 januari kommo med bil eller till fots, ej heller om eskorten var med redan då, men det troligaste är, att eskorten kom först på morgonen den 17 januari.) Wallenberg sade vid avfärden den 17 januari, att de först skulle fara till "Stadtwald" (Warosliget) och därifrån till Debrecen, där ryska högkvarteret var. Révai erinrade sig, att Wallenberg och Langfelder foro bort med några ryssar i en jeep, antagligen med plats för tre personer bak och två fram, men han kunde ej erinra sig, om flera fordon voro med.

Révai trodde, av samma skäl som Dr. Wilhelm, ej att pilkorsarna mördat Wallenberg. Han höll det för högst otroligt, att Wallenberg den 17 januari varit i Tatra utca efter avresan från Benczurgatan 16. Det fanns rimligen ingen anledning för Wallenberg att fara till Tatra utca, som ligger ca 50 m från Donau, kring vilken strider fortfarande pågingo.

I mitten av januari 1945, troligen den 15 eller 17 januari, kom såsom ovan nämnts Wallenberg och Langfelder, under eskort av sovjetryska soldater, tillbaka till Benczurgatan 16 i Budapest för ett kort besök. Det är ej klarlagt, vilket slag av soldater det var som utgjorde eskorten. Om Wallenberg och Langfelder ej redan vid denna tidpunkt stod under NKVD:s överinseende, torde det likväl vara fullt klart att NKVD efter hand övertagit "fallet" Wallenberg.

Den österrikiske medborgaren, f. telegrafisten i tyska Abwehr, Ernst Huber, återger Langfelders berättelse vad rör dessa händelser på följande sätt:

"De (Wallenberg och Langfelder) blevo i stället överlämnade till NKVD och sutto en kortare tid i ett provisoriskt NKVD-fängelse i Budapest. De fördes därefter, eskorterade av en sovjetrisk officer och fyra soldater, per järnväg genom Rumänien till Moskva. Bl.a. fingo de under ett upphåll på stationen i Jași tillåtelse att stiga av tåget en stund. I Budapest såväl som i Moskva förklarade man för dem, att de inte skulle betrakta sig som fångar. De voro blott tagna i skyddshäkte."

Sovjetunionens utrikesministerium meddelade, såsom tidigare nämnts, genom skrivelse den 16 januari 1945 från dåvarande vice utrikesministern Dekanosov, att Raoul Wallenberg påträffats i den av sovjettrupper erövrade delen av Budapest, och att åtgärder till skydd för honom och hans egendom hade vidtagits av de sovjetiska myndigheterna.

Händelseförloppet kring "de åtgärder till skydd", som de sovjetryska myndigheterna vidtog, har relaterats i den här ovan citerade utsagan.

I och med ankomsten till Ljubljanskaja-fängelset skildes Wallenberg och Langfelder åt. I den följande framställningen, som berör de bådas vistelse i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna, behandlas Wallenberg och Langfelder var för sig.

Till grund för dessa rekonstruktioner ligga de bifogade utsagorna. Vissa differenser föreligga emellertid mellan dessa men äro dock av så ringa omfattning, att de icke hindra att man kan erhålla en sammanhängande och klar bild av vad som inträffat.

Wallenberg i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna.

Den tyske medborgaren, f.polisattachén vid tyska beskickningen i Bukarest Gustav Richter satt under tiden den 31 januari 1945 - 1 mars 1945 tillsammans med Wallenberg. Richter säger bl.a.:

"Den 17 januari 1945 överfördes jag till Ljubljanskaja-fängelset, cell 123. I denna cell satt då en österrikare, Oberleutnant Scheuer. Den 31 januari 1945 infördes Raoul Wallenberg, legationssekreterare vid svenska beskickningen i Budapest."

Tidpunkten för ankomsten till Moskva och därmed till Ljubljanskaja-fängelset, den 31 januari 1945, sammanfaller icke på dagen med den tidpunkt som den tyske medborgaren journalisten Erhard Hille angiver. Hille, som under tiden 23 mars 1945 - 6 april 1945 satt tillsammans med Langfelder, förlägger Wallenbergs och Langfelders ankomst till Ljubljanskaja-fängelset en vecka senare, d.v.s. till den 6 februari 1945. Hille återger Langfelders berättelse härom på följande sätt:

"Senare fördes Wallenberg och Langfelder per järnväg över Rumänien till Moskva, där de - såvitt jag erinrar mig - den 6 februari 1945 insattes i Ljubljanskaja-fängelset. Där blevo de skilda från varandra."

Beträffande de händelser, som inträffade under den månad, Richter satt tillsammans med Wallenberg, berättar Richter vidare:

"Någon gång i början av februari 1945 upprättade Wallenberg en skrivelse på tyska, som riktades till fängelsedirektören och i vilken han protesterade mot behandlingen och mot sin häktning (Verhaftung). Wallenberg begärde också att i sin egenskap av svensk medborgare och diplomat få träda i förbindelse med den svenska beskickningen i Moskva. Denna inlägga överlämnades av Wallenberg till den tjänstgörande fältväbeln (Starji) i Ljubljanskaja-fängelsets bottenvåning."

Vid denna tid genomgick Wallenberg av allt att döma sitt första egentliga förhör. Richter berättar härom:

"Under den tid Wallenberg tillbringade tillsammans med mig i Ljubljanskaja-fängelset, blev han blott förd till förhör en gång. Den kommissarie, som ledde förhöret, hade därvid bl.a. sagt till honom: "Ni är oss ju bekant. Ni tillhör en storkapitalistisk familj i Sverige." Wallenberg anklagades för att ha bedrivit spioneri. Förhöret varade ungefär en till en och en halv timme."

(Beträffande förhören och anklagelsepunkterna hänvisas i övrigt till kapitel V).

I övrigt berättar Richter följande från sin tid tillsammans med Wallenberg:

"Wallenberg och jag blevo mycket snart vänner. Under den månad, som vi tillbringade tillsammans i Ljubljanskaja-fängelset, var han vid gott mod och mycket gott humör.

Wallenberg berättade för mig, att han hade skickats till Budapest för att bistå de ungerska judarna med svenska skyddspass. Han hade haft stora svårigheter med de tyska myndigheterna (företrädare för den hemliga statspolisen) i Budapest. Så snart de sovjetryska trupperna hade trängt fram till staden, hade Wallenberg anmält sig hos de sovjetryska militärmyndigheterna. Man hade skickat honom från den ena instansen till den andra tillsammans med hans chaufför, Langfelder, och slutligen hade de blivit häktade (verhaftet). De fördes per järnväg över Rumänien till Moskva, där de blevo inspärrade i Ljubljanskaja-fängelset. Vid ankomsten till fängelset blevo Wallenberg och Langfelder skilda åt.

Om sina familjeförhållanden talade Wallenberg inte så mycket men nämnde dock sin mor och tant. Han sade flera gånger, "vad skall då mina anhöriga säga, när de få veta, att jag sitter i fängelse." Han var mycket mån om sitt rykte. Jag tröstade honom med motiveringen, att detta under de givna förhållandena alls inte vore någon skam. Wallenberg berättade också för mig, att han tillhörde en bekant bankfamilj i Sverige, och hade studerat arkitektur i Amerika och till yrket vore arkitekt. Vid ett samtal över Rumänien frågade jag Wallenberg om en i

Bukarest under det senaste kriget bosatt affärsman med samma namn, vilken också var svensk medborgare, vore släkt med honom, vilket Raoul Wallenberg bekräftade. Wallenberg talade perfekt engelska och tyska. Under den tid vi voro cellkamrater utbytte vi adresser, och jag erinrar mig ännu helt tydligt, att jag av honom erhöll en lapp med hans egenhändigt skrivna namn, på vilken lapp Utrikesdepartementet i Stockholm angavs såsom hans adress. Denna lapp framtogs mig vid en genomsökning."

Wallenberg och Richter suto som nämnts tillsammans fram till den 1 mars 1945. Richter säger:

"Den 1 mars 1945 överfördes jag från cell 123 till cell 91 i sjätte våningen i Ljubljanskaja-fängelset. Scheuer blev ensam kvar med Wallenberg i cell 123."

I och med Richters förflyttning förlorade han kontakten med Wallenberg.

Den 18 mars 1945 flyttades Langfelder bort från Ljubljanskaja-fängelset, där han alltsedan sin ankomst dit suttit tillsammans med de två tyska medborgarna Willi Roedl, f.d. legationsråd vid tyska beskickningen i Bukarest, och Jan Loyda. I Langfelders ställe kom Wallenberg. Bakgrunden till denna uppgift om Wallenbergs förflyttning är följande:

I november 1946 ägde i läger 27/II i Krasnogorsk ett samtal rum mellan ovannämnde Jan Loyda och den ävenledes tidigare nämnde Erhard Hille. I sin utsaga återger Hille Loydas berättelse angående Wallenberg på följande sätt:

"Efter det att Langfelder den 18 mars 1945 fördes bort från cellen kom Wallenberg dit i hans ställe."

Enligt Loyda fördes Wallenberg under denna tid till upprepade förhör.

Fram till mitten av maj satt Wallenberg tillsammans med Jan Loyda och Willi Roedl. Vid denna tidpunkt överfördes han tillsammans med Roedl till Lefortovskaja-fängelset.

Hille återger Loydas berättelse om förflyttningen från Ljubljanskaja-fängelset till Lefortovskaja-fängelset på följande sätt:

"I mitten av maj 1945 blev alla tre bortförda från Ljubljanskaja-fängelset i en fångvagn. Genom en springa i vagnen hade Loyda sett, hur Wallenberg och Roedl blevo avlastade vid Lefortovskaja-fängelset. Loyda fördes därefter själv till Butyrskaja-fängelset."

Bakgrunden till den fortsatta framställningen av Wallenbergs vistelse i Lefortovskaja-fängelset är redovisad i kapitel V. (Beskrivning av Lefortovskaja-fängelset). Av särskilt intresse är det avsnitt som berör knackningsförbindelserna, samt det som visar koncentrationen av tillfångatagna utländska diplomater från Bukarest och Sofia till den del av fängelset, där Wallenberg placerades. Som ett komplement till denna allmänna beskrivning över förhållandena i Lefortovskaja-fängelset lämnas här nedan en redogörelse över fångarnas placering i den del av fängelset, där Wallenberg hölls fängslad.

Cellraden 205-201 låg i huvudflygelns fjärde våning och cellraden 153-149 rakt under i dess tredje våning. (Jämför skiss över Lefortovskaja-fängelset.) Det framgår av denna redogörelse bl.a., att i var och en av cellerna 153, 152, 150 och 149 i tredje våningen åtminstone någon av fångarna suttit i sina respektive celler oavbrutet under åren 1945-47. Detta innebär att de genom bl.a. det väl utvecklade knackningssystemet kunnat erhålla en god bild av förhållandena i denna del av fängelset.

Följande av de nämnda cellerna upprätthöll en kontinuerlig förbindelse med Wallenberg och Roedl: nr 152, 150 och 149. Fr.o.m. hösten 1946 stod också cell 202 i fortlöpande kontakt med Wallenberg och Roedl.

I cell 152 satt bl.a. f.generalsekreteraren vid det tyska vetenskapliga institutet i Bukarest Karl Supprian. Den del av Karl Supprians utsaga som berör Wallenbergs vistelse i Lefortovskaja-fängelset lyder:

"Efter ungefär ett kvarts års tid i Lefortovskaja-fängelset lärde jag mig att "Khacka". På detta sätt upprättade jag från min cell 151 (efter den 18 april 1945 nr 152) förbindelse med bl.a. följande personer i granncellerna:

I 3:e våningen:

I 4:e våningen: Endast efter den 18.4.45 (från min cell nr 152)

Wallenberg och Roedl

(Beträffande Roedl hade jag redan före den 18.4. indirekt erfarit, att han befann sig i Lefortovskaja-fängelset.)^{x)}

Under den följande tiden fram till 1947 hade jag fortlöpande knackningskontakt med det för mig från Bukarest väl bekanta legationsrådet av 1:a klassen vid tyska beskickningen i Bukarest, Willy Roedl, och med hans cellkamrat, legationssekreteraren vid svenska beskickningen i Budapest, Raoul Wallenberg. I allmänhet knackade jag direkt med Roedl, men i några fall också med Wallenberg.

Roedl meddelade beträffande Wallenberg, att denne tillhörde en bekant svensk familj och att han hade stått i spetsen för en aktion till förmån för judarna i Budapest. Wallenberg beskylldes av ryssarna för spioneri men satt "sedan år och dag utan förhör." Över den första underrättelsen om närvaron av en svensk diplomat i fängelset blev jag så överraskad, att jag bad Roedl än en gång bekräfta sitt meddelande för att utesluta varje missförstånd. Roedl upprepade sitt meddelande. Senare frågade jag vid upprepade tillfällen, "vad gör svensken" eller "är svensken fortfarande där", vilket Roedl varje gång helt entydigt bekräftade.

Karl Supprians cellkamrat, f.kulturrådet vid italienska beskickningen i Sofia, Claudio de Mohrs utsaga lyder bl.a.:

"Cell 151 förblev tom några dagar. En natt i slutet av april hörde vi, att man förde in två nya fångar dit. Man förhörde dem mycket ofta. Till en början upprättade vi icke kontakt med dem. Mycket tidigt en morgon hörde jag, att våra grannar i cell 151 kommu-

x) Roedl hade en kortare tid före sin vistelse i Ljubljanskaja-fängelset suttit i denna del av Lefortovskaja-fängelset.

nicerade länge genom knackningar med en annan cell.

Vi uppfattade senare hälften av meddelandet, och vi kunde förstå, att en av fångarna på tyska berättade, att han blivit tillfångatagen av ryssarna i Budapest i januari månad 1945. Sedan försökte vi i vår tur att komma i direkt förbindelse med fångarna i 151, och på detta sätt fingo vi veta att en av våra grannar var det tyska legationsrådet Willy Roedel och den andre herr Raoul Wallenberg från svenska legationen i Budapest. Vi blevo till den grad förvånade över att en svensk diplomat tagits till fånga, att vi flera gånger begärde bekräftelser, vilka gavs oss och vilka av oss vidarebefordrades till herrar Mohrmann och Pörzgen. Kontakten med herrar Wallenberg och Roedel uppehölls regelbundet under mycket lång tid. Jag hade det bestämda intrycket och jag är alltjämt övertygad om att Wallenberg och Roedel befunno sig i granncellen i samma våning. Eftersom min säng var placerad vid väggen mellan cellerna 152 och 151, är jag övertygad om att knackningarna åstadkoms nästan i nivå med min säng.

Efter flera månader blev det ett avbrott i förbindelserna med våra grannar, men en dag fick vi kontakt med cellen ovanför cell 151, och vi konstaterade att densamma beboddes av herrar Wallenberg och Roedel. Roedel bekräftade själv för oss att han hade flyttats dit upp. Sedan fortsatte kontakten med cellen ovanför och de andra angränsande cellerna mer eller mindre intensivt, såväl på tyska (genom Supprian) som på franska (genom mig), ända till min förflyttning från cell 152. Under denna tid mottog vi inget meddelande om någon förflyttning av herr Wallenberg eller herr Roedel."

Bernhard Rensinghoff, tidigare ekonomisk rådgivare vid tyska beskickningen i Bukarest, säger i sin utsaga bl.a.:

"Bredvid denna cell (den cell där Bergemann, Styhler och Rösstel sutto), d.v.s. ovanför cell 151, befunno sig Willy Roedel, legationsråd vid den tyska beskickningen i Bukarest, och den svenske diplomaten Wallenberg. Förbindelsen mellan mig och de båda i cellen ovanför blev mycket livlig. Dagligen utbyttes meddelanden mellan cellerna. Såväl Roedel som Wallenberg voro ivriga "knackare". Wallenberg berättade för mig

på detta sätt om sin verksamhet i Budapest och om sitt tillfångatagande. Som sin adress uppgav herr Wallenberg Stockholm. Vår cellkamrat Josias von Rantzau berättade för oss om familjen Wallenberg, som han kände till sedan den tid han varit verksam i Stockholm."

Tyske medborgaren Ernst Wallenstein, tidigare "Wissenschaftlicher Hilfsarbeiter" vid tyska beskickningen i Bukarest, i sin tur säger:

"I våningen ovanför, d.v.s. i fjärde våningen, hade vi förbindelse med den svenske diplomaten Wallenberg och legationsrådet Roedel från tyska beskickningen i Bukarest. Dessa båda sutto i cellen snett ovanför oss, i den cell, som i vår råd var den tredje från trappan räknat. Vår förbindelse med Roedel och Wallenberg kom till stånd ungefär vid årsskiftet 1945/46.

Genom dessa knackningar erfor jag också sedan, att Wallenberg varit försedd med diplomatpass, och att han hade fått i uppdrag av svenska regeringen att bistå judarna i Budapest. Wallenberg häktades som misstänkt för spioneri, emedan han uppehållit sig i av ryssarna ockuperat område."

Tyske medborgaren, f.d. generalstabsmajoren, Heinz Helmut von Hinckeldeys utsaga angående Wallenberg lyder:

"Så småningom kom jag också i direkt kontakt med den svenske diplomaten Wallenberg och med tyske medborgaren, legationsrådet vid tyska beskickningen i Bukarest, Willy Roedel. Dessa båda sutto i en av cellerna snett ovanför cell 149, d.v.s. ovanför 150 eller möjligen 151. Cellnumren voro angivna på utsidan av fängelsemurarna ovanför fönstren, så att vi kunde läsa dem vid våra dagliga promenader på fängelsets rastgårdar. Skillnaden i nummer mellan en cell i tredje våningen och motsvarande cell i fjärde våningen var 52. Wallenberg och Roedel måste därför ha varit i cell 202 eller 203.

I regel knackade jag med Roedel. Jag hade emellertid

Även direkt förbindelse med Wallenberg. Mina knackningar med honom ägde rum på tyska. På så sätt utbytte vi t.ex. adresser och Wallenberg uppgav, att bankfirman Wallenberg i Stockholm räckte som adress till honom. Adresserna, som t.ex. Roedel på en linnelapp hade sytt in i sitt ärmfoder, upptäcktes emellertid och avlägsnades. Jag erfor vidare av Wallenberg (namnet Wallenberg var mig icke obekant), att han hade tillfångatagits i Budapest, att man anklagade honom för delaktighet i judeaktionerna i Budapest, och att han som svensk diplomat upprepade gånger mycket skarpt protesterat mot sin häktning (Verhaftung). I egenskap av diplomat från en neutral stat lär Wallenberg ha fordrat att bli satt i förbindelse med en representant för svenska beskickningen i Moskva. Vid förhör lär han ha nekat att uttala sig och hänvisat till att han vore diplomat. När envoyén Zechlin fördes in i vår cell och han erfor, att Wallenberg var i en av cellerna ovanför oss, bad han oss genom knackningar sända hälsningar till Wallenberg, vilka besvarades av Wallenberg. Genom Rensinghoff i cell 150 kom ett sista meddelande från Wallenberg och Roedel. Det lød: "Vi föras bort". Tidpunkten för detta meddelande kan jag emellertid efter så lång tid icke längre med bestämdhet angiva."

Vid en jämförelse mellan de här citerade utsagorna framgår det att de Mohrs vittnesmål på en punkt skiljer sig från de övrigas. Han säger, att Wallenberg och Roedel under de första månaderna suttit i cell 151, där de efterträtt Supprian och Wallenstein, och därefter flyttats upp till fjärde våningen i den rakt ovanför cell 151 liggande cellen.

I en gemensam utsaga säga de båda cellkamraterna Supprian och de Mohr följande angående denna skillnad i deras respektive utsagor:

"Undertecknade, Claudio de Mohr, dokter, kulturråd vid italienska ambassaden i Madrid, och Karl Supprian, boende Hamburg-Grossflottbek, Schwindstrasse 18, sammanträffade idag på svenska legationen i Köln och hade tillfälle att diskutera vissa detaljer i sina vittnesmål, särskilt frågan om att erfara om herrar Wallenberg och Roedel, innan

de placerades i cell 203, befunno sig i en cell i en våning lägre i Lefortovskaja-fängelset i Moskva (troligen cell 151).

Herr de Mohr vidhåller, att Wallenberg och Roedel befunnit sig i cell 151. Han har ett exakt minne av att han hört herrar Wallenbergs och Roedels knackningsmeddelanden i nivå med sin säng, liksom också ett exakt minne av såväl avbrottet i förbindelsen med herrar Wallenberg och Roedel som, sedan kontakten återupptagits, meddelandet från herr Roedel, att herrar Wallenberg och Roedel flyttats till våningen ovanför.

Då herr Supprian under sin vistelse i Lefortovskaja-fängelset inte hört talas om någon förflyttning av herr Wallenberg eller herr Roedel från en våning till en annan, delar han inte herr de Mohrs uppfattning i detta avseende.

Han erkänner för övrigt exaktheten och noggrannheten i alla andra detaljer i herr de Mohrs utsaga, och han anser att densamma, liksom de andra utsagorna han fått kännedom om, fastställer det odiskutabla faktum, att herr Wallenberg vistats i Lefortovskaja-fängelset.

Som ovan nämnts hade fr.o.m. hösten 1946 den tyske medborgaren, f.d. kanslisten vid tyska beskickningen i Bukarest, Willy Bergemann, som då placerades i cell 202, granncellen till Wallenbergs och Roedels cell, direkt kontakt med Wallenberg.

Bergemann säger följande i sin utsaga:

"I cell 203 satt vid denna tidpunkt en svensk konsulatstjänsteman, Wallenberg, som varit konsultssekreterare vid svenska beskickningen i Budapest, liksom legationsrådet Roedel från tyska beskickningen i Bukarest. Förbindelserna med Wallenberg och Roedel upprätthölls ända tills de båda förflyttades från cell 203.

Denna överflyttning måste ha genomförts under tiden mars - maj 1947. Bland dem, som därefter infördes i cell 203, befunno sig överste Horst Kitschmann, den ungerske översten Hatz, generalerna Wilhelm Mohnke från Berlin och Erik Hansen från Bukarest, liksom också överstelöjtnanten Braun från Bukarest.

Wallenberg var en mycket ivrig knackare. Han talade och knackade på flytande tyska. Oss anropade han genom att knacka fem gånger i följd.

Vad jag under denna tid erfor rörande Wallenberg var att Wallenberg den 13 januari 1945 i egenskap av "Sachbearbeiter" i judeangelägenheter begivit sig till det sovjetryska högkvarteret för att förhandla med ryssarna om bättre förhållanden för den judiska befolkningen i Budapest. Vid detta tillfälle kvarhölls Wallenberg och sändes till Moskva som misstänkt för spioneri."

De här citerade utsagorna äro samtliga avgivna av personer, som haft direkt kontakt med Wallenberg och Roedel. Utöver dessa finns emellertid en rad personer, vilka i andra hand fått meddelande om att den svenske diplomaten Raoul Wallenberg satt fängslad i Lefortovskaja-fängelset.

I cell 153 satt sålunda f.d. pressattachén vid tyska beskickningen i Sofia Hermann Pörzgen och f.d. legationsrådet vid samma beskickning A.L.Mohrman, vilka genom knackningar från cell 152 fick meddelanden om svensken. Hermann Pörzgen säger härom i sitt vittnesmål följande:

"Genom de Mohr hade jag redan fått höra, att i samma våning som vi befunno sig den svenske diplomaten Wallenberg från Budapest. ----- Efter vad jag kommer ihåg av våra samtal genom knackningar flyttades Wallenberg, som delade cell med herr Roedel från beskickningen i Bukarest, från vår våning till våningen ovanför, och fortsatt kontakt med dem upprätthölls genom Supprian. Jag erinrar mig, att Supprian då meddelade mig, att herr Wallenberg tillfångatagits vid ryssarnas intagande av Budapest, då han där kvarstannat som svensk diplomat. Vi voro högst förvånade över detta, eftersom vi knappast hållit det för möjligt att ryssarna skulle låta häta (verhaften) en svensk diplomat."

Anton Mohrman i sin tur säger:

"Genom dessa (de Mohr och Supprian) hörde vi talas om närvaron av den svenske diplomaten Raoul Wallenberg och herr Roedel från tyska beskickningen i Bukarest, vilka båda place-

rats i en cell i våningen ovanför oss. Efter vad jag kan erinra mig hade jag intrycket att de båda tidigare under en kort tid varit placerade i vår våning. Fr.o.m. december 1946 hade vi, efter vad jag kommer ihåg, icke mer någon förbindelse med dem."

Utöver de här relaterade utsagorna förfogar utrikesdepartementet över ett icke ringa antal utsagor från personer som under sin fängelsetid i Lefortovskaja-fängelset hört talas om Wallenberg.

De ovan citerade delarna av utsagorna bryr avsedda att giva en kronologiskt uppbyggd bild av Wallenbergs vistelse i Ljubljanskaja-och Lefortovskaja-fängelserna. Denna mera allmänt betonsade framställning kan i skilda avseende kompletteras. Knackningsförbindelserna, byggda på det oaständliga s.k. idiotsystemet och förvärade av fängelsevakternas kontroll, var såsom tidigare framhållits inte lägnade till långa och detaljrika meddelanden. När sådana meddelanden likväl utbyttes förelåg speciella orsaker. I Wallenbergs fall gällde det sensationen att en svensk diplomat satt i Lefortovskaja-fängelset. Därutöver är det två händelser under Wallenbergs vistelse i Lefortovskaja-fängelset, som tilldragit sig särskild uppmärksamhet. Den ena av dessa händelser inträffade år 1946. Wallenberg inlämnade då en skrivelse riktad till Stalin, i vilken Wallenberg åberopade sin ställning som diplomat och begärde att få bli förhörd. Redan tidigare hade Wallenberg gjort framställningar om att få komma i kontakt med den svenska beskickningen i Moskva och om att överhuvud taget få sin ställning rättsligt prövad.

Gustav Richter säger sålunda i sin utsaga:

"Någon gång i början av februari 1945 satte Wallenberg upp en skrivelse på tyska, vilken riktades till fängelsedirektören och i vilken han protesterade mot behandlingen och sin häktning (Verhaftung). Wallenberg begärde även att i sin egenskap av svensk medborgare och diplomat få träda i förbindelse med den svenska beskickningen i Moskva. Denna inlägga överlämnades av Wallenberg till den tjänstgörande fältväbeln (Starji) i

Ljubljanskaja-fängelsets bottenvåning."

Vad rör skrivelsen till Stalin säger Wallenstein:

"Jag erinrar mig ännu tydligt denna tidpunkt, eftersom Wallenberg då hade för avsikt att skriva en protestskrivelse och inte var helt säker på till vem densamma borde riktas. Genom knäckningar kommo vi överens om att det vore lämpligast att rikta skrivelsen till Stalin personligen och att skrivelsen borde avfattas på franska språket. Jag föreslog Wallenberg att som tilltalsord använda "Monsieur le Président", och när Wallenberg frågade efter en hövlighetsfras, lät jag honom förstå, att den passande frasen torde vara "Agréez, Monsieur le Président, l'expression de ma très haute considération". Jag vet att Wallenberg skrev en dylik skrivelse och lät vidarebefordra den genom posten."

Rensinghoff i sin tur säger:

"Under den första tiden användes våra knäckningsförbindelser till stor del för att sätta upp en skrivelse på franska. I denna skrivelse åberopade sig Wallenberg på sin diplomatiska status och hemställde om att bli förhörd. Skrivelsen hade Wallenberg sommaren 1946 riktat till Stalin med begäran om att bli satt i tillfälle upptaga förbindelse med svenska beskickningen i Moskva. Beträffande det franska orövalet rådfrågades bl.a. von Rantzau.

Wallenberg erhöll efter någon tid ett meddelande, i vilket avslundandet av hans ansökan bekräftades."

Den andra händelsen inträffade i anslutning till Wallenbergs och Roedels förflyttning från cell 203.

Rensinghoff säger i anslutning hertill:

"Kort före Wallenbergs och Roedels förflyttning hämtades Wallenberg till förhör. Efter förhöret knäckade Wallenberg själv ner ett meddelande av ungefär följande innehåll: Kommissarien hade meddelat honom, att hans fall vore helt klart, och att han vore "ett politiskt fall". Om han ansågs sig oskyldig vore det hans sak att bevisa detta. Det bästa beviset för att Wallenberg vore skyldig låge i det faktum, att svenska beskickningen i Moskva och svenska regeringen

icke hade gjort någonting åt hans sak.

Wallenberg hade fördrat av kommissarien som ledde förhöret att få komma i direkt kontakt med svenska beskickningen i Moskva eller med Röda korset eller att i varje fall skriftligen få taga kontakt med dem. Denna begäran hade kommissarien avvisat under hänvisning till "att ingen människa tar notis om er". "Om svenska regeringen och dess beskickning hade haft något som helst intresse för er, så hade de redan för länge sedan satt sig i förbindelse med er."

I den tidigare framställningen har tyngdpunkten lagts på att visa, att Wallenberg tillfångatogs i Budapest och att han sedan förts till Sovjet. Det är emellertid också av stort intresse att få fastställt så noggranna tidpunkter som möjligt för de relaterade händelserna. I de fall då en tidsangivelse lämnats av ett ögonvittne har som regel mycket precisa uppgifter erhållits. Detta gäller sålunda i Wallenbergs fall för tiden fram till förflyttningen till Lefortovskaja-fängelset. Betydligt svårare ställer det sig att fastställa exakta tidpunkter för fängelsevistelsen i Lefortovskaja-fängelset, där vittnesmålen bygger på de upprättade knäckningsförbindelserna. Fängelselivets enahanda gav inte många hållpunkter för minnet. De flesta fångar synas i första hand ha grupperat sina minnesbilder kring de egna förflyttningarna från ett fängelse till ett annat och kring förflyttningarna till ny cell. I andra hand har minnesbilderna knutits till de olika cellkamraterna. Förhör och liknande avbrott i fängelserutinen är andra typer av händelser som bildat stöd för minnet, då det gäller gissangivelser. Än svårare ställer sig en datering, som rör händelser utanför den egna cellen. Då det gäller Wallenbergs vistelse i Lefortovskaja-fängelset försvaras tidsbestämningen ytterligare av det faktum, att de av medfångarna som uppnådde en kontinuerlig kontakt med Wallenberg och Roedl sutto i en och samma cell under mycket lång tid och därför ha få anknytningspunkter för en mera exakt tidsbestämning. Samtliga de som i tredje våningen upprätthöll direkt kontakt med Wallenberg och Roedl sutto i sina respektive celler mellan 3 och 4 år.

Den tidpunkt som i första rummet är av vikt att få fast-

ställd Mr Wallenbergs och Roedls förflyttning från cell 203. (Det är framför allt av betydelse då det gäller att påvisa sambandet mellan den svenska framställningen i Wallenbergs-saken och de åtgärder som parallellt därmed vidtogas från sovjetryk sida (se kapitel V).

Tre av medfångarna i tredje våningen ha lämnat uppgifter om tidpunkten för Wallenbergs förflyttning från cell 203. Det är Karl Suppran, Claudio de Mohr och Bernhard Rensinghoff. Deras uppgifter äro divergerande:

Karl Suppran säger:

"Under den följande tiden fram till 1947 stod jag i fortlöpande knackningskontakt med det för mig från Bukarest väl bekanta legationsrådet av 1:a klassen vid tyska beskickningen i Bukarest, Willy Roedl, och med hans cellkamrat, legationssekreteraren vid svenska beskickningen i Budapest, Reoul Wallenberg."

Claudio de Mohr säger:

"Under denna tid (sept. 44 - april 48) mottogo vi inte något meddelande angående en förflyttning av herr Wallenberg och herr Roedl."

Bernhard Rensinghoff slutligen säger:

"Detta (förflyttningen) skedde under loppet av år 1946, såvitt jag kan erinra mig på hösten detta år."

En mera exakt tidsuppgift lämnas av Willy Bergemann, som satt i cell 202, granncellen. Bergemann säger:

"Denna överflyttning (Wallenbergs o. Roedls) måste ha skett under tiden mars-maj 1947."

I såväl Bergemanns som Rensinghoffs vittnesmål omtalas vilka personer som sattes in i cell 203 efter Wallenbergs och Roedls förflyttning därifrån.

Den av Bergemann och Rensinghoff omnämnde Mohnke lämnar följande vittnesmål:

"När jag den 15 maj 1947 överfördes till Lefortovskaja-fängelset, inspärrades jag i cell 203, vilken ligger i fjärde våningen. I denna cell sutto redan den tyske översten Kitschmann och den ungerske översten Hatz. Dessa hade i

januari eller februari 1947 kommit in i denna cell.

De, med vilka jag vid skilda tidpunkter delat cell 203 voro följande:

Överste Kitschmann, tidigare tysk militärattaché i Finland, 15 maj - juli 1947;

Överste Hatz, ungersk militärattaché i Turkiet och Bulgarien, 15 maj - juni 1947;

Överste Max Braun, biträde till tyske militärattachén i Rumänien, början av augusti-december 1947, samt

General Erik Hansen, tysk general i Rumänien, början av september 1947 - sommaren 1948."

Kitschmann, som också satt i cell 203, säger beträffande den tidpunkt, då han förflyttades till cell 203:

"Den 28 februari 1947 överfördes jag på nytt till Lefortovskaja-fängelset, denna gång till en cell på fjärde våningen.

I denna cell insattes jag samtidigt som den ungerske översten Hatz. Några månader senare, i juni, kom den tyske generalmajoren i Waffen SS Mohnke in i cellen."

En tidsbestämning med avseende på Wallenbergs och Roedls förflyttning från cell 203 i Lefortovskaja-fängelset enbart grundad på de av Bergemann, Supprian, de Mohr och Rensinghoff lämnade uppgifterna, skulle vara ytterst svår för att inte säga omöjlig. I och med det kunnat fastslås vilka personer som sattes i cell 203 efter Wallenberg och Roedl och vidare också vid vilken tid detta skedde, har det dock blivit möjligt fastställa en ganska noggrann tidpunkt för förflyttningen. Denna måste med största sannolikhet ha skett någon gång i februari 1947.

Langfelder i Ljubljanskaja- och Lefortovskaja-fängelserna.

Efter det att Langfelder vid ankomsten till Ljubljanskaja-fängelset skilts från Wallenberg fördes han till en cell i fängelset, där de tyska medborgarna Willy Roedl och Jan Loyda sutto.

Hille, som suttit tillsammans med såväl Langfelder som Loyda, säger i sin utsaga:

"Langfelder fördes till en cell, i vilken han fram till den 18 mars 1945 satt tillsammans med legationsrådet av 1. klassen Roedl från tyska beskickningen i Bukarest och en tjeck. Under vistelsen i Ljubljanskaja-fängelset förhöordes Langfelder två gånger rörande omständigheterna i samband med tillfångatagandet."

Den 18 mars fördes Langfelder från Ljubljanskaja-fängelset till Lefortovskaja-fängelset. Hille säger härom:

"Den 18 mars 1945 överfördes Langfelder till Lefortovskaja-fängelset, där han de tre första dagarna satt ensam. Därefter kom han till cell 105, i vilken jag befann mig sedan den 6 mars 1945."

Hille lämnar i övrigt följande uppgifter angående Langfelder:

"Den 22 mars 1945 infördes den ungerske medborgaren Wilmos Langfelder från Budapest i cellen. Langfelder hade rödblont hår, runt ansikte och var c:a 170 cm lång. Han var född år 1912 eller 1913 och var av judisk börd.

Langfelder var diplomingenjör. Hans familj ägde en maskinfabrik i Budapest, vilken under kriget övertogs av Göring-koncernen (Reichswerke Hermann Göring). Huvudägare var farmodern, som vid denna tid ännu levde. Langfelder arbetade likväl inte i familjeföretaget utan var verksam som konsulterande ingenjör och som konstruktör, tills nazisterna övergav makten. I september-oktober 1944 började Langfelder arbeta som den svenske legationssekreteraren Wallenbergs chaufför i Budapest. Om sina upplevelser berättade han följande:

Efter det att Budapest omringats av de sovjetryska trupperna försökte Wallenberg åtföljd av Langfelder att i början av januari komma i kontakt med det ryska över-

kommandot för att utverka, att beskickningskvarteret inte skulle beskjutas längre, då skottsäkra skyddsrum helt saknades. De staber, med vilka Wallenberg kom i förbindelse, förklarade sig inte vara i den position, att de kunde utdela en sådan order och rådde honom att vända sig direkt till marskalk Malinovsky. Wallenberg och Langfelder blevo därefter likväl häktade av en NKVD-major. Detta skedde tre eller fyra dagar efter det att Wallenberg hade anmält sig hos den första sovjetryska staben.

Senare fördes Wallenberg och Langfelder per järnväg över Rumänien till Moskva, där de - såvitt jag kan erinra mig - den 6 februari 1945 överfördes till Ljubljanskaja-fängelset. Där skildes de från varandra. Langfelder hade därefter inte sett Wallenberg."

Hille och Langfelder sutto tillsammans i cell 105 fram till den 6 april 1945, då Hille överfördes till Butyrskaja-fängelset. Hille säger:

"Langfelder och jag sutto tillsammans fram till den 6 april 1945, då jag överfördes till Butyrskaja-fängelset, cell nr 287. Jag har sedan dess inte återsett Langfelder. Under loppet av de följande åren sammanträffade jag dock med andra fångar, vilka hade varit Langfelders cellkamrater."

Fram till mitten av april satt Langfelder ensam i cell 105. Vid denna tidpunkt infördes den tyske (österrikiske) medborgaren Ernst Huber i cellen. Huber säger beträffande Langfelders person följande i sin utsaga:

"I mitten av april kom jag till en ny cell (i Lefortovskaja-fängelset). I denna cell befann sig redan ingenjör Langfelder från Budapest. Langfelder var omkring 170 cm lång, hade ett smalt ansikte, rödblont hår, blågrå ögon och en böjd näsa. Vid denna tid bar han ett pipskägg (Kristus-skägg). Det visade sig, att Langfelder och jag hade gemensamma bekanta. En tant (på moderns eller faderns sida) till Langfelder var gift med en medlem av en judisk familj vid namn Eschkenasy. Denne man kände jag väl från Craiova.

Även i övrigt lämnar Huber en detaljrik redogörelse.

Huber säger vidare:

"Langfelder berättade följande för mig om orsaken till
min fängelsehållning.

Den svenska beskickningen i Budapest hade företrätt
de sovjetryska intressena i Ungern. Därutöver hade från
beskickningens sida initiativ tagits till en stort upplagd
aktion för att rädda judarna ur det judiska gettot i Budapest
från pilkorsorganisationens förföljelser genom att svenska
skyddspass utfärdades. Ledare för denna aktion var legations-
sekreterare Raoul Wallenberg. Langfelder, som själv var av
judisk börd, räddades från förföljelserna genom att han an-
ställdes som Wallenbergs chaufför.

Efter det att de sovjetryska trupperna besatt Budapest
önskade Wallenberg komma i kontakt med den sovjetryska över-
kommendanten för att utverka skydd för judarna. Wallenberg
och Langfelder foro iväg ensamma i bil. Skottlossning på-
gick ännu för fullt på gatorna, så de kunde endast långsamt
komma framåt och de måste här och där gömma sig i husen.
Senare blevo de stoppade av några sovjetryska soldater, vilka
tvingade dem stiga ur bilen. Till och med bildäcken skuros
sönder. Wallenberg legitimerade sig och fordrade att bli förd
till överkommendanten. De blevo i stället överlämnade till
NKVD och sutto inspärrade en kortare tid i ett provisoriskt
NKVD-fängelse i Budapest. De fördes därefter eskorterade
av en sovjetrisk officer och fyra soldater per järnväg genom
Rumänien till Moskva. Bl.a. fingo de under ett uppehåll på
stationen i Jasi tillåtelse att stiga av tåget en stund och
besöka restauranten Luther. I Budapest såväl som i Moskva
förklarade man för dem, att de inte skulle betrakta sig som
fångar utan de voro blott tagna i skyddshäkte. I Moskva hade
man bl.a. visat dem den underjordiska järnvägen och de hade
gått till fots till Ljubljanskaja-fängelset. Där hade man
skilt Wallenberg och Langfelder från varandra. Sedan dess
hade Langfelder inte sett Wallenberg.

Langfelder fördes till en cell, där redan en tysk lega-
tionssekreterare Roedl från Bukarest befann sig.

Man anklagade Langfelder för spionage för amerikansk - eller möjligen engelsk - räkning. I dessa anklagelser innefattades också Wallenberg."

Langfelder berättade också för Huber om sin förflyttning från Ljubljanskaja-fängelset till Lefortovskaja-fängelset och om tiden fram till mitten av april, då Huber och Langfelder blevo cellkamrater.

Huber säger:

"Någon tid senare överfördes Langfelder till Lefortovskaja-fängelset, där han till en början var inspärrad tillsammans med en tysk journalist vid namn Erhard Hille. Efter någon tid fördes denne Hille bort och jag kom i hans ställe. Detta var omkring den 15 april 1945."

I några dagar sutto Langfelder och Huber ensamma, därefter infördes en tysk överstelöjtnant Hengstenberg.

Huber fortsätter sin utsaga:

"Under de tre eller fyra dagar voro Langfelder och jag ensamma. Därefter kom en tysk överstelöjtnant Hengstenberg, vars fader, såvitt jag kan erinra mig, hade varit tysk konsul i Moskva. På natten mellan den 30 april och den 1 maj överfördes Hengstenberg och jag från Lefortovskaja-fängelset till Butyrskaja-fängelset. Där skildes vi från varandra i början av augusti."

Samma natt som Huber och Hengstenberg fördes bort fick Langfelder två nya cellkamrater. Det var den finske medborgaren Eero Olavi Pelkonen och den tyske medborgaren amiralen Krafft.

Pelkonens språkkunskaper tillät honom inte föra några mera ingående samtal med Langfelder. Pelkonen har emellertid senare i Finland lämnat följande beskrivning av Lang-

felder: ålder något över 30 år
längd ungefär 165-170 cm, normalt ansikte, icke smalt, ljus hår, eventuellt något rödskiftande, vågigt, undersåtsig kroppsbyggnad, dock inte tjock, använde glasögon med bågar, långt rödskiftande skägg, och han hade haft för vana att stryka sitt skägg och säga: "Sehr intressant", han hade varit klädd i ljusgrå civilkostym och haft halvkängor, han hade talat tyska fullständigt och sagt, att han talat detta i 30 år.

Av samtalen med Langfelder förstod dock Pelkonen, att Langfelder varit chaufför åt en svensk, vilken tillfångatogs av ryssarna. I mitten av maj 1945 fördes Pelkonen bort från cell 105. I april följande år fördes Pelkonen tillbaka till cell 105. Amiral Krafft var ännu kvar. Langfelder hade emellertid förflyttats och i hans ställe fanns en tysk generallöjtnant Stahel. Denne kunde finska och berättade nu närmare detaljer om Langfelder för Pelkonen. De uppgifter Stahel lämnade Pelkonen hade han i sin tur erhållit av Krafft.

Hille, som också suttit tillsammans med Pelkonen, har lämnat en överensstämmande redogörelse för Pelkonens samtal med Stahel om Langfelder.

Sedan Pelkonen i mitten av maj 1945 lämnat Langfelder och Krafft i cell 105, sutto dessa båda ensamma i ett par månaders tid. Under senare hälften av juli infördes den tyske översten Horst Kitschmann i cellen.

Sambandet mellan de svenska framställningarna i
Wallenbergsärendet och samtida sovjetryska åtgärder.

Under de gångna åren ha en rad framställningar från svensk sida angående Wallenberg riktats till de sovjetryska myndigheterna. Dessa framställningar kunna idag ges ett djupare perspektiv. På grundval av de utsagor som avgivits av f.d. sovjetryska fångar är det nu möjligt att påvisa ett direkt samband mellan å ena sidan de svenska framställningarna beträffande Wallenberg och å andra sidan samtida åtgärder vidtagna av sovjetryska myndigheter.

En kort rekapitulation av händelseförloppet kring de svenska démarcherna och påminnelserna visar följande:

Efter det att svenska utrikesdepartementet, vilket sedan en tid saknade underrättelser angående medlemmarnas av den svenska Budapest-beskickningen öde, förhört sig därom hos Sovjetunionens utrikesministerium, meddelade detta genom skrivelse den 16 januari 1945 från dåvarande vice utrikesministern Dekanosov Sveriges minister i Moskva, att Raoul Wallenberg påträffats i den av sovjettrupper erövrade delen av Budapest och att åtgärder till skydd för honom och hans egendom hade vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna.

Detta positiva sovjetryska svar följdes från svensk sida av en rad påminnelser och till dessa bifogade upplysningar, vilka voro avsedda att underlätta de sovjetryska efterforskningarna efter Wallenberg. Något annat svar än att energiska efterforskningar bedreves av generalstab, militärpolis, säkerhetspolis och andra myndigheter lämnades emellertid inte. En ny démarche företogs därför den 12 december 1946. Liksom den första framställningen i januari 1945 följdes denna démarche av påminnelser, bl.a. i form av samtal med företrädare för det sovjetryska utrikesministeriet.

Sovjetryska utrikesministeriet svarade med en den 18 augusti 1947 dagtecknad note från vice utrikesminister Vysjinski till ambassadör Sohlman. I noten uppgavs att som resultat av noggrann undersökning hade fastställts, att Wallenberg icke funnes i Sovjetunionen och att han vore okänd för sovjetryska vederbörande.

Sammanfattningsvis sker således följande fram till tidpunkten för vice utrikesministern Vysjinskis svar:

1. En svensk démarche angående Budapest-beskickningens öde göres i januari 1945.
2. En ny svensk démarche göres den 12 december 1946 med förväntan om ett bestämt besked och i anslutning därtill hålles två på varandra följande samtal den 13 och 30 januari 1947 med en företrädare för det sovjetryska utrikesministeriet.
3. Sovjetryska utrikesministeriet svarar den 18 augusti 1947 att Wallenberg icke funnes i Sovjetunionen och att han vore okänd för ryska vederbörande.

En analys av de sovjetryska skriftliga och muntliga svaren tillsammans med en sammanställning av upplysningar lämnade i de av återvända krigsfångar avgivna utsagorna gör det möjligt att mera i detalj följa de interna åtgärder, som från sovjetryska myndigheternas sida vidtogs i anslutning till de svenska framställningarna rörande Wallenberg, som gjordes t.o.m. juli 1947.

Följande sovjetryska åtgärder i samband med de här tre ovan relaterade huvudmomenten kan påvisas:

1. Den svenska démarchen angående Budapest-beskickningen följdes av en omedelbar sovjetrisk undersökning. Denna utmynnade i vice utrikesminister Dekanosovs svar av den 16 januari 1945 med precisa och klara uppgifter om Wallenberg.
2. Den svenska démarchen den 12 december 1946 och de därpå följande samtalen resulterade i en allmän order om efterforskning av Wallenberg. En företrädare för det sovjetryska utrikesministeriet yttrade den 30.1.1947 vid ett samtal med ambassadör Hägglöf: "... det finns säkerligen läger inom Sovjetunionen, som ännu icke kunnat slutföra ordern om efterforskning".

Som framgått av den tidigare redogörelsen flyttades Wallenberg och Roedl bort från cell 203 i fjärde våningen av Lefortovskaja-fängelset någon gång efter årsskiftet 1946-47; detta skedde i varje fall icke senare än den 28 februari 1947.

Någon eller några få dagar före Wallenbergs och Roedls bortförande från cell 203 fördes Wallenberg till förhör. Detta förhör synes ha varit det första förhör Wallenberg genomgick sedan han i maj månad 1945 kom till Lefortovskaja-fängelset. Förhöret sådant det har relaterats medelst knäckningar från Wallenberg enligt Rensinghoff blev ett upprepande av de tidi-

gare anklagelserna för spioneri. Förhørsledaren gjorde enligt samma utsaga gällande, att det bästa beviset för att Wallenberg vore skyldig, vore det faktum, att svenska beskickningen i Moskva icke hade gjort några framställningar i hans (Wallenbergs) sak.

Detta förhørsledarens påstående kan synas egendomligt, icke minst mot bakgrunden av de samtida svenska framställningarna. (En dylik metod synes emellertid ofta kommit till användning vid förhör.) Samma princip ligger till grund för den bestämmelse som förbjöd fångarna att skriftligen eller på annat sätt stå i förbindelse med yttervärlden. För mycket stora grupper fångar blev brevskrivning tillåten först efter mångårig fångenskap.

Mycket talar såsom ovan nämnts för att de svenska framställningarna och förhöret med Wallenberg samt förflyttningen av denne och cellkamraten Roedl från cell 203 har ett direkt samband med den svenska démarchen den 12 december 1946.

Härtill kommer emellertid ytterligare ett faktum, som säkerligen har bidragit till Wallenbergs isolering och till att han blev en ur sovjettrysk synpunkt "viktig fånge". Rudolph Philipps bok om Wallenberg utkom i november 1946. Bortsett från att Wallenberg i denna prisas för sina humanitära insatser i Budapest - för vilka de ryska myndigheterna haft ringa eller ingen förståelse - har Philipp gjort uttalanden om Wallenberg, vilka med stor säkerhet varit ägnade att stärka sovjetmyndigheternas misstankar om spionage etc. mot Wallenberg. Sålunda använder Philipp uttryck om Wallenberg såsom: "amatördiplomat" (sid.8); "Han (Wallenberg) tog alla den illegala kampens risker, tvekade aldrig inför en så kallad förfalskning eller ett så kallat bedrägeri ..." (sid.9); Han (Wallenberg) måste försvara de otroligaste "uråldriga" släkt- och handelsförbindelser mellan sitt fria hemland i Norden och judar, som visste mindre om Sverige än Raoul om Mandsjuriet" (sid.9); "Nu hade han (Wallenberg) som en aktör vuxit in i en helt ny roll, nu var han utåt diplomat och samtidigt beredd att som en människokärlekens partisan ta upp en hänsynslös kamp med gangsterväldet i Budapest och sätta in alla sina resurser i den kampen." (sid.82/83); "I denna situation känner sig Raoul inte som kunglig svensk legationssekreterare

utan som en hemlig agent för människokärlek, för honom samtidigt representerad av det fria Nordens och av U.S.A:s president." (sid. 23)

Blott det förhållandet att en bok publiceras om en i sovjet-ryskt förvar befintlig person torde hava bidragit till att denne ur rysk synpunkt blir ansedd vara en synnerligen viktig person, och då denna person tidigare är misstänkt för spionage, drages slutsatsen att han är en ur svensk eller amerikansk synpunkt synnerligen framstående spion. Lägges härtill att i boken, som var avsedd att vara en hyllning av Wallenbergs hjältemod och ett bidrag i strävandena att få honom fri, förekomma talrika uttalanden av ovan anförd art, är det förståeligt att de sovjetryska myndigheternas misstankar ytterligare stärkas.

3. Vysjinskis svar av den 18 augusti 1947 föregicks såsom uppgivits av det sovjetryska utrikesministeriet av intensiva undersökningar. Det på denna punkt mycket rikhaltiga materialet i de föreliggande utsagorna visar att bl.a. följande åtgärder vidtagits:

De flesta fångar, det rör sig om ett tiotal, vilka kortare eller längre period suttit tillsammans med Wallenberg och Langfelder fördes i slutet av juli 1947 till förhör. Dessa förhör gällde respektive fångars kännedom om Wallenbergs verksamhet i Budapest och om dennes och Langfelders tillfångatagande. Efter förhören isolerades de förhörda i ensamceller.

Den följande redogörelsen utgör en detaljerad framställning av omständigheterna kring dessa förhör.

Följande personer ha såsom framgår av de bifogade utsagorna suttit tillsammans med Wallenberg och Langfelder i Ljubljanskaja-fängelset och Iefortovskaja-fängelset:

Tillsammans med Wallenberg: Otto Scheuer

Gustav Richter

Hans Loyda

Willi Roedl

Tillsammans med Langfelder: Hans Loyda

Willi Roedl

Erhard Hille

Ernst Huber

Hubert Hengstenberg

Ernst Krafft

Eero Pelkonen

Horst Kitschmann

Richter, Hille, Huber, [Pelkonen] och Kitschmann ha återvänt från den sovjetryska fångenskapen. Av dessa är det endast Hille som under fångenskapen ej förhörts angående Wallenberg. Som framgår av Hilles utsaga har den i rysk fångenskap avlidne tyske amiralen Krafft med största sannolikhet också förhörts angående Wallenberg och Langfelder. Hille vistades vid tidpunkten för förhören i Krasnogorsk, medan de övriga sutto i Moskva-fängelserna Ljubljanskaja och Lefortovskaja. Såväl Huber som Pelkonen ha emellertid senare berättat för Hille om förhören.

Tidpunkten för förhören uppges av Richter vara den 27 juli. Kitschmann säger den 27 eller 28 juli. Huber säger i slutet av juli månad 1947. [Pelkonen säger enligt förhörsprotokoll den 22 juli 1947.]

De skilda utsagorna sammanfalla i fråga om tidpunkten på ett otvetydigt sätt. Någon gång i slutet av juli - sannolikt den 27 juli - i nära anslutning till förberedelserna för den av vice utrikesministern Vysjinski den 18 augusti dagtecknade skrivelsen ha de här nämnda förhören hållits.

Även ifråga om gången i de skilda förhören råder största överensstämmelse. Detta gäller också behandlingen efter förhören. Nedan följer utdrag ur de förhördas utsagor:

Gustav Richter: "Den 27 juli 1947 vid 10-tiden på kvällen hämtades jag till förhör i Lefortovskaja-fängelset. Detta förhör leddes av en överste från inrikesministeriet (NKVD). Vid hans sida stod en tolk med överstelöjtnants rang, som talade bra tyska. Jag utfrågades om vilka personer jag delat cell med under min fångenskap. Jag räknade upp namnen och nämnde därvid även namnet Wallenberg. Man frågade mig de för vilka personer jag hade berättat något om Wallenberg. Jag svarade, att jag talat om Wallenberg med mina cellkamrater, tyske generalkonsuln i Brasov (Rumänien) Wilhelm Rodde, och Franz Langer, f.d. adjutant hos Dr. Ley (ledare för den tyska arbetsfronten). Jag måste därvid också redogöra för vad Wallenberg hade berättat för mig. Likaså tala-

Kontroll berättelsen

de jag om fallet Wallenberg även med amiral Werner Tillesen, som kom in i cellen efter Franz Langer.

Efter förhöret fördes jag in i en annan cell, där jag utan att alls få gå ut tillbringade 14 dagar ensam. Därefter placerades jag i cell 72 och sedan på grund av reparationer i fängelset i cell 79. Ända till den 23 februari 1948 måste jag uppehålla mig ensam i dessa celler."

Ernst Huber:

"En kväll klockan 6 i slutet av juli 1947 hämtades jag på nytt till förhör. Jag fördes emellertid inte till den vanliga förhörslokalen, utan till ett rum i tredje våningen. Förhørsledaren var en ung, blond jätte, som var civilklädd. Tolken hade majors rang. Förhørsledaren frågade mig först tillsammans med vilka personer jag hade suttit i Ljubljanskaja-fängelset. Efter det att jag nämnt dessa tillfrågades jag tillsammans med vilka personer jag suttit i Lefortovskaja-fängelset. Jag nämnde några namn, varpå förhørsledaren irriterat frågade, om jag inte hade träffat ytterligare någon. Jag nämnde då Langfelders namn. Förhørsledaren övergick då genast till att fråga vad jag visste om Langfelder. Fortsättningen av förhöret gällde Wallenberg och vad Langfelder hade berättat för mig om honom.

Efter förhöret inspärrades jag i en box av det slag som fångarna insattes i efter ett förhör i väntan på vidare åtgärder. Senare fördes jag till en ensamcell i Ljubljanskaja-fängelsets tredje våning. I dylika ensamceller satt jag till den 27 april 1948."

Erhard Hille återger i sin utsaga Hubers berättelse om förhöret på ett sätt som helt överensstämmer med Hubers ovanstående utsaga.

Eero Pelkonen:

(enligt förhørsprotokoll)

Den förhörde uppgav sig ha tagits till ifrågasvarande förhör den 22 juli 1947 kl. 23.00. Vid detta förhör hade man av den förhörde frågat, med vilka den förhörde hade suttit i samma cell, och

då han hade omtalat, att han suttit tillsammans med Krafft, Stahel och Langfelder, hade förhørsledaren frågat, vad Langfelder hade berättat för den förhörde. Den förhörde hade härpå svarat, att Langfelder hade sagt sig vara ungrare och att han hade tillfångatagits tillsammans med någon svensk. Varken den förhörde eller förhørsledaren hade nämnt Wallenbergs namn vid detta tillfälle.)

Erhard Hille återger i sin utsaga den skildring Pelkonen lämnade honom av förhöret på följande sätt:

"Den 27 juli 1947 hämtades först Krafft och en kvart senare också Pelkonen till förhör. Pelkonen förhördes av två höga NKVD-funktionärer. De hade frågat honom vad Langfelder hade berättat för honom om den svenske legationssekreteraren och om Pelkonen kände till dennes namn. Pelkonen hade svarat, att han inte kände till den svenske legationssekreterarens namn. Efter förhöret hade Pelkonen kommit till en ensamcell i Lefortovskaja-fängelsets bottenvåning."

Horst Kitschmann: "Fram emot klockan 11 på kvällen den 27 eller 28 juli 1947 hämtades jag till förhör. Förhørsledaren var en överste. I förhöret deltog dessutom en underavdelningsledare med majors rang. Båda voro från inrikesministeriet. Man frågade mig med vilka fångar jag hade delat cell under min fångenskap. Då jag nämnde namnet Langfelder, frågade förhørsledaren vad denne hade berättat för mig. Jag återgav då i huvudsak vad Langfelder hade berättat för mig om Wallenberg och deras gemensamma upplevelser. Förhørsledaren fordrade därefter att få veta för vilka personer jag i min tur hade berättat om Langfelder och Wallenberg. Jag nämnde därvid följande personer: Scheuer, Weidling, Kuhn, Voss, Hatz och Mohnke.

Efter förhöret fördes jag till en separat cell. Som straff för att jag hade berättat för mina

cellkamrater om Langfelder och Wallenberg
måste jag tillbringa tiden fram till den 23
februari 1948 i skilda ensamceller i Lefor-
tovskaja-fängelset."

hörde endast haft till sig
Förhören hade ~~med all önskvärd tydlighet~~ endast ett syfte:
att utröna hur mycket dessa fångar kände till om Wallenberg
och Langfelder. Det måste efter förhören ha stått klart för
förhørsledaren, att de förhörda haft god kännedom om såväl
Wallenbergs verksamhet i Budapest som om dennes och Langfelders
upplevelser efter tillfångatagandet. Den behandling, som de
förhörda fingo genomgå efter förhören, ger vid handen, att de
sovjetryska myndigheterna önskade så långt det var möjligt
förhindra ytterligare spridning av kännedomen om den svenske
diplomaten.

De åtgärder som i första hand vidtogos var att var och en
av de förhörda sattes i ensamcell i cirka ett halvt års tid.

Under deras fortsatta fängelsetid finner man en bestämd
tendens från de sovjetryska myndigheternas sida att isolera
denna lilla krets bestående av f.d. cellkamrater till Wallenberg
och Langfelder. De sammanförs i stor utsträckning i grupper
om två eller tre. Så t.ex. sitta Gustav Richter och Horst Kitsch-
mann under flera år tillsammans, och detsamma gäller Hille och
Pelkonen, vilka en kortare tid ha Huber som cellkamrat. Den
schweiziske medborgaren Hofstetter, som under tiden juli 1947 -
januari 1949 i Lefortovskaja-fängelset och under tiden januari
1949 - januari 1952 i Butyrskaja-fängelset sitter tillsammans
med Loyda, föres - i full konsekvens med de ovannämnda isole-
ringssträvandena - sedan han skilts från Loyda till den cell,
där Hille och Pelkonen sitta.

Av intresse är också att notera, att Hille och Loyda, som
vid tidpunkten för förhören i juli 1947 voro i Krasnogorsk,
återfördes till Moskva och därefter, såsom framgår av utsagorna,
inrangerades i gruppen av f.d. cellkamrater till Wallenberg och
Langfelder.

De sovjetryska anklagelserna mot Wallenberg.

Den fråga som inställer sig - sedan det fastslagits att Wallenberg tillfångatagits i Budapest och därefter förts till Sovjet - är: kan man ur de avgivna utsagorna utläsa något om de orsaker som ligga bakom Wallenbergs kvarhållande i Sovjet?

Vad beträffar tillfångatagandet (omhändertagandet) var detta inte något som endast träffade Wallenberg. Det synes givet att den sovjetryska militära ledningen i Budapest erhölet instruktioner om att taga hand om den svenska beskickningens medlemmar. Dessa instruktioner följdes även om det från de olika sovjetryska militärkommandons sida visades likgiltighet inför de upprepade svenska framställningarna för erhållande av personliga legitimationspapper och effektivt skydd för beskickningens olika byggnader. Därtill kom de beskyllningar, som tämligen allmänt framkastades av sovjetryska militärer av alla grader mot svenska beskickningen och mot den svenska nationen för visad bristande neutralitet.

De mot den svenska beskickningspersonalen riktade beskyllningarna gällde i särskilt hög grad Wallenberg, vilket sammanhänge med att Wallenberg varit den som lett den humanitära verksamhet, som bedrivits av den svenska beskickningen. Denna verksamhet visade de sovjetryska myndigheterna ingen förståelse för.

De anklagelser för bristande neutralitet som riktades mot den svenska beskickningen utmynnade till en del i direkt anklagelser för spioneri riktat mot Sovjet.

Av Lars G:son Bergs redogörelse (sid. 4) angående händelserna i Budapest framgår att föreståndaren för svenska beskickningens ryska krigsfångesjukhus, greve Tolstoy, hade uppsökt general Tjernikoff, stadskommendanten och befälhavaren för de sovjetryska trupperna i Budapest, och hos denne anhållit om skydd för beskickningen.

"Strax därefter", säger Berg, "blev Tolstoy häktad och under ett par dagars tid hörd om beskickningens och alla dess anställdas arbete, privatförhållanden o.s.v. Man riktade anklagelser mot beskickningen för tysk

spionageverksamhet, och särskilt nämndes Wallenberg och jag såsom misstänkta."

Under de första veckorna efter de sovjetryska truppernas erövring av Budapest försökte Berg, som då var den ende kvarvarande beskickningsmedlemmen, att reorganisera beskickningsarbetet. Det gjordes upprepade försök att upptaga kontakt med de sovjetryska myndigheterna för

"att utverka skydd för de andra beskickningsmedlemmarna eller vakt för beskickningslokalerna i Gyopar utca, att erhålla skydd och lättnader för svenska företag (Tändsticksbolaget och SKF). I samtliga fall hade dessa försök ett rent negativt resultat eller i bästa fall ett löfte, som sedan aldrig infriades. I stället riktades från rysk sida grava anklagelser mot beskickningen, att beskickningen bedrivit spionageverksamhet, att beskickningen utställt falska dokument, att beskickningen utställt skyddspapper för ungerska icke judiska medborgare, att beskickningen icke hade kontroll över den humanitära verksamheten vid beskickningen och Svenska Röda Korset, samt att beskickningen icke tillräckligt aktivt tillvaratagit Sovjetunionens intressen i Ungern. Ett flertal av beskickningens icke svenska anställda arresterades och förhördes ingående angående beskickningens och de svenska herrarnas arbete, våra privatförhållanden m.m. Särskilt utpekades Wallenberg och jag såsom tyska spionchefer, då ryssarna hade svårt att förstå arten av arbetet vid den humanitära avdelningen och B-avdelningen."

Den mycket grava anklagelse för spioneri, vilken utan varje försök till bevisföring riktades mot den svenska beskickningens personal i Budapest, kom för Wallenbergs del också i fortsättningen att bli en stående och ständigt upprepad anklagelsepunkt. De nedan citerade utsagorna äro i detta avseende helt överensstämmande med varandra. Samma anklagelse riktades mot Langfelder.

G. Richter:

"Under den tid Wallenberg satt tillsammans med mig i Ljubljanskaja-fängelset, blev han blott förd till förhör en gång. Den kommissarie, som ledde förhöret, hade därvid bl.a. sagt till honom: "Ni är oss bekant. Ni tillhör en

storkapitalistisk familj i Sverige." Wallenberg anklagades för att ha bedrivit spioneri. Förhöret varade ungefär en till en och en halv timme."

E.L.Wallenstein:

"Wallenberg häktades såsom misstänkt för spioneri, emedan han uppehållit sig i ett av ryssarna besatt område."

K. Supprian:

"Wallenberg beskylldes av ryssarna för spioneri"

W.Bergemann:

"... Wallenberg hade den 13 januari 1945 såsom företrädare i judefrågor begivit sig till det sovjetryska högkvarteret för att förhandla med ryssarna om bättre förhållanden för den judiska befolkningen i Budapest. Vid detta tillfälle kvarhölls Wallenberg och fördes såsom misstänkt för spioneri till Moskva."

E. Huber:

"Man anklagade Langfelder för spionage för amerikanernas - eller möjligen engelsmännens - räkning. I dessa anklagelser innefattades också Wallenberg."

Kan då dessa ogrundade anklagelser för spioneri vara den enda orsaken till att Wallenberg under denna långa följd av år hållits fängslad i Sovjet. Övriga kända faktorer i fallet Wallenberg talar emot en så enkel slutsats. Till dessa faktorer hör det förhållandet, att de förhör Wallenberg blivit utsatt för under de två första åren av sin fängelsevistelse varit få och korta. Det som emellertid främst talar för att andra orsaker måste ligga bakom den behandling Wallenberg rönt är det från sovjetrisk sida under de gångna åren flerfaldigt upprepade förnekandet av varje kännedom om Wallenbergs öde.

Särskild uppmärksamhet bör därför i detta sammanhang ges de uppgifter som lämnats i Bernhard Rensinghoffs utsaga. I detta heter det bl.a.:

"Kommissarien hade meddelat honom (Wallenberg), att hans fall vore helt klart, och att han var ett politiskt fall."

Enligt samma vittnesmål skall vid ett annat tillfälle en förhörsofficer ha yttrat till Wallenberg: "Ni kommer av politiska skäl aldrig att dömas."

Här talas det sålunda dels om Wallenbergs-fallet såsom

ett politiskt fall, dels om att politiska skäl skall ha varit avgörande för den behandling Wallenberg blev utsatt för.

Begreppet "politiskt" blir i detta sammanhang givetvis högst svårtolkat. Fältet ligger öppet för en uttolkning, där såväl sovjetryska inrikespolitiska som utrikespolitiska förhållanden och ståndpunktstaganden spela en roll.

Beskrivning av Lefortovskaja-fängelset.

(avser förhållanden under tiden 1945-1948)

Lefortovskaja-fängelset utgjordes av en K-formad byggnad av putsat tegel i fyra våningar (se skiss sid.). Dess huvuddel låg i anslutning till en kringbyggd gård. De övriga byggnaderna kring denna gård voro i två våningar och innehöll förhålls- och domstolslokaler. En flygel innehållande fängelsets administrativa del samt vissa bostadsutrymmen låg i anslutning till den sida av fängelset, som vette mot gatan.

Lefortovskaja-fängelset var av s.k. gallerityp. Cellerna vette ut mot ett cirka 5 m brett schakt, som sträckte sig genom de fyra våningarna. En person, som befann sig i punkt A (se skissen), kunde från denna plats iakttaga samtliga celldörrar. Utanför cellerna sträckte sig en ungefär 70-80 cm bred brygga. Ett kraftigt ståltrådsnät bildade ett skydd ut mot schaktet. På varje våningsplan fanns fyra vakter, d.v.s. en i varje flygel, samt en uppsyningsman. I punkt A hade den s.k. flaggmannen sin plats. När en fånge skulle förflyttas från eller till sin cell, måste respektive fängsvaktare först erhålla klartecken från flaggmannen innan förflyttningen kunde ske. Till följd av detta system fingo fångarna aldrig tillfälle att se andra fångar än cellkamraterna.

Våningarna voro förbundna med varandra genom tre trappor. Dessutom fanns en mathiss.

I en utbyggnad mitt på fängelsebyggnadens huvuddel funnos i bottenvåningen utrymmen för fängelsets hantverkare, frisör, fotograf och bibliotek. I andra våningen funnos apotek, läkare- och tandläkaremottagning samt sjukceller. I tredje och fjärde våningarna funnos större och mindre celler.

Lefortovskaja-fängelset hade en kapacitet på drygt 600 fångar. Det genomsnittliga antalet fångar var emellertid som regel lägre. I varje cell placerades vanligtvis tre fångar.

En på båda sidor plåtbeslagen dörr ledde in till cellen. I dörren fanns ett titthål i ögonhöjd, försedd med tjockt

glas och en utifrån stängbar lucka för inlämning av mat. Vakten tittade varannan eller var tredje minut genom titthålet för att kontrollera vad som försiggick i cellen. Cellens storlek var ca 3, x 2,5 m. Till vänster eller till höger om dörren fanns toalett samt tvättställ med rinnande vatten (avloppsvattnet från tvättstället begagnades för spolning i toaletten). En säng var placerad på vardera långsidan och en vid fönstret. Fönstret var gallerförsedd och dessutom försedd med lådliknande plåtskydd, varför ljuset endast kunde komma in uppfifrån. Mitt i rummet stod ett litet bord. Såväl ytterväggen som mellanväggen voro kraftiga. Cellteket var välvt.

Fängelselivet.

Under den mörka delen av dygnet var det elektriska ljuset ständigt tändt. Vid strömbavbrott tändes omedelbart nödljus, bestående av en konserveburk, fylld med olja och försedd med lock genom vilket dragits ett snöre som veke.

Fängelserutinen:

6.00 väckning;

7.00 frukost bestående av té, bröd, 5-6 sockerbitar och ibland också gröt;

(10.00 - extra måltid bestående av gröt för vissa fångkategorier, bl.a. beskickningsmedlemmarna);
10.30

13.00 - soppa och gröt;

14.00

18.00 -

19.00 gröt

50 cigaretter med munstycke, s.k. papyroses, samt 2 tändsticksaskar per vecka. Tvål utdelades varannan månad. Fängelsesbadet låg i domstolsbyggnadens källarvåning. Bad i form av dusch förekom var tiende dag. I samband därmed utdelades rena underkläder och lakan.

I dagsprogrammet ingick 20 minuters promenad i en av de åtta små rastgårdarna på fängelsegården. Dessa voro ca 5 x 3,5 m stora och omgivna av ett ca 3 m högt plank. Varje cell disponerade en sådan rastgård. Fram till 1945 lågo rastgårdarna inom den triangelformade gård, som bildades på fängelsets ena sida. Därefter flyttades rastgårdarna till fängelsegården.

Ryskspråkiga böcker kunde man låna på fängelsebiblioteket. Tidningar voro däremot förbjudna. Det var också förbjudet för

fångarna att inneha skrivmaterial. För att kunna hålla reda på tiden gjorde man t.ex. på olika sätt anteckningar på cellväggarna. På samma sätt antecknades i en del fall kamraternas namn och adresser på linnelappar, vilka därefter syddes in i rockärmarna.

Var fjordonde dag kunde fångarna begära få tillgång till papper, penna och bläck, om de önskade framföra något önskemål eller krav till fängelseledningen.

Knacknings- och övriga förbindelser mellan cellerna.

Trots de stränga bestämmelserna i fängelset beträffande allt som kunde tänkas användas för kommunikation med den del av världen, som låg utanför de fyra cellväggarna, gavs det vissa möjligheter att skaffa informationer. I första hand riktade sig intresset mot dem som delade samma öde i den närmaste omgivningen. Det kommunikationsmedel, som huvudsakligen kom till användning var den s.k. fängelsetelegrafen. Denna försiggick efter skilda system. Vanligast var det s.k. idiotsystemet, d.v.s. 1 knackning = A, 2 = B, 3 = C o.s.v. En variant av detta system var 5 x 5 systemet.

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	K
3	L	M	N	O	P
4	Q	R	S	T	U
5	V	W	X	Y	Z

Endast i undantagsfall kom morsesystemet till användning.

Knackningarna voro givetvis förbjudna och stor försiktighet måste iakttagas. Som "knackningsinstrument" lämpade sig t.ex. skaftet på en tandborste utmärkt. För att camouflera knackandet kunde man sätta sig i sängen med ryggen mot väggen och en bok i knäet. Den från celldörren räknat bortre handen skötte knackningen. Armen var ej instucken i ärmen, denna låg emellertid arrangerad som om så vore fallet. Tittrade vekten genom titthålet, kunde han alltså ej se något misstänkt.

Tegelväggarna och de välvdä taken i Lefortovskaja-fängelsets celler voro väl lägnade för fängelsetelegrafi. Ytter-

väggen var cirka 60 cm tjock, väggen mellan cellerna cirka 25-30 cm och väggen som vette mot galleriet cirka 45-50 cm.

Ett annat kommunikationsmedel var vattenledningarna. Dessa voro särskilt sommartid på grund av otillräckligt vattentryck ofta tomma i den övre våningen. Öppnades då vattenkranarna kunde man tala med den av granncellerna, som hade gemensam huvudvattenledning med den egna cellen. I vissa celler upptäckte man att vattenledningarna överhuvudtaget - med eller utan vatten - voro goda ljudledare. Genom att använda ett trattliknande föremål, vilket sattes mot ledningen, kunde man telefonera med granncellen.

I badet begagnade man tillfället att ropa namnen till varandra, och någon gång gick det också att utbyta några ord.

Knackningsmeddelandenas innehåll rörde i regel aktuella förhållanden inom fängelset, t.ex. om någon förts till förhör. Kom någon ny fånge ville man veta dennes namn, var han tillfångtagits eller häktats, anledningen till häktningen o.s.v. Man utbytte också adresser för att den som först kom hem skulle kunna meddela anförvanterna.

Det förekom att cellopioner sattes in i cellerna. För att så långt som möjligt undvika att dessa provocerade knackningsmeddelanden använde man sig i många fall efter hand som knackningstekniken utbildade sig av särskilda anrops- och mottagningstecken för de olika cellerna.

Fingo fångarna möjlighet att under en längre tid stanna i en del av fängelset nådde man med hjälp av bl.a. "fängelse-telegrafen" långt, då det gällde att kartlägga, vilka som sutto i grannskapet. Parades dessutom denna möjlighet med det förhållandet, att fångarna redan tidigare kände varandra eller i varje fall kände till varandra, underlättades helt naturligt kommunikationen cellerna emellan.

Av en tillfällighet förelåg dessa båda faktorer i den del av Lefortovskaja-fängelset, där Wallenberg placerades på våren 1945.

De tyska och italienska beskickningsmedlemmarna från Bukarest och Sofia.

Efter hand som de tyska trupperna trängde fram, samlades de tillfångatagna i tillfälliga läger. Vissa kategorier fångar, bl.a. de högre officerarna och beskickningspersonalen, sändes efter en eller annan veckas internering med specialtransporter, i regel per flyg, till Moskva.

I Moskva kom i huvudsak tre fångelser till användning, Lefortovskaja, Butyrskaja och Ljubljanskaja. Den tyska beskickningspersonalen från Bukarest och Sofia fördes till Lefortovskaja och en del av dem insattes där i 3:e våningen.

Under första halvåret 1945 satt sålunda representanter från Bukarest (B) och Sofia (S), fördelade på följande sätt i cellerna 149-153:

153	152	151	150	149	148
S	S	B	B	B	
S	S	B	B	B	
	S				

Sedan en viss omflyttning skett stabiliserades förhållandena i denna del av Lefortovskaja. Senare delen av 1945 och c:a 1½ år framåt i tiden återfanns Bukarest- (B) och Sofia (S)-representanter i följande celler i 3:e och 4:e våningarna:

205	204	203	202	201
			B	
		B	B	
153	152	151	150	149
S	S		B	B
S	S		B	B
	B		B	

En sammanställning av utsagorna från de fångar som under tiden 1945-1947 suttit i denna del av Lefortovskaja lämnar oss sålunda en mycket fullständig bild.

Vid Lefortovskaja-fängelset fanns en särskild förhørs-
avdelning, vilken var oavhängig fängelseledningen. Bland
förhørsofficerarna funnos vid denna tid bl.a.

överstelöjtnant Weindorf

major Daniel

kapten Solovov

major Kobljanski

major Asinkretov

Sovjetryska provokationsföretag.

Vid en sammanställning av och en jämförelse mellan alla de spår som under de gångna årens lopp undersökts i samband med efterforskningarna efter Wallenberg finner man att många av dessa lämnat viktiga bidrag till de resultat som uppnåtts, många har slutat i en återvändsgränd, men det finns därutöver en lång rad spår, vilka med en mycket hög grad av sannolikhet kunna betecknas som provokationsföretag från sovjetrysk sida.

Det är därvid särskilt ett fall som det finns anledning att peka på.

I vice utrikesminister Vysjinskis svar av den 13 augusti 1947 på de svenska dömarcherna heter det avslutningsvis, att sedan det konstaterats att Wallenberg inte funnes i Sovjetunionen och att han vare okänd för de sovjetryska myndigheterna, det endast återstod att förmoda att Wallenberg under striderna i Budapest hade omkommit eller blivit tillfångatagen av SS-mans anhängare.

I mars 1955 upprepades denna förklaring ånyo. Den framföres officiellt från sovjetrysk sida av Semenov. Samtidigt lämnas likalydande uppgifter av den tidigare nämnde greve Tolstoy, vilken dels hade omhändertagits efterforskningsbyrån vid svenska Røde Korset i Budapest, dels varit föreståndare för det svenska krigsfångesjukhuset i Budapest. Greve Tolstoy, som numera är bosatt på Irland, insände den 10 mars 1955 en rapport till s. envoyen Danielsson.

Svenska utrikesministeriet har sedan 1945 inte haft någon kontakt med greve Tolstoy, varför denna rapport kom helt överraskande.

En sammanställning av dels de fakta, som framkommit vid tidigare samtal med greve Tolstoy, dels de uppgifter som föreligger om honom från tiden efter den sovjetryska erövringen av Budapest med de uppgifter som lämnas i hans rapport ger bl.a. vid handen följande:

1. Tolstoy's rapport tillställes de svenska myndigheterna 10 år efter Wallenbergs försvinnande. Vid de samtal som bl.a. Berg och Langlet tidigare haft med Tolstoy har dylika tanke-

gångar ej framkommit.

2. Tolstoy blev efter den sovjetryska erövringen av Budapest förhörd av de sovjetryska myndigheterna, men därefter insatt av ryssarna som föreståndare för stadskommendanturens byrå för utlämmingar.

3. Tolstoy kunde i slutet av 1950 lämna Ungern. Han vände sig till den belgiska legationen (T:s hustru är född belgiska) och erhöll dennas hjälp. Detta sätt att lämna Ungern måste anses helt otänkbart, såvida Tolstoy ej lovat gå ryssarnas ärenden.

4. Vid sitt samtal med Berg - i februari 1945 - berättade Tolstoy bl.a., att han blivit förhörd och att därvid den svenska legationens personal hade anslagits för att vara en tysk spionhärd och ledaren för det tyska spionaget måste vara Wallenberg eller Berg.

I sin rapport - mars 1955 - nämner Tolstoy en rakt motsatt uppgift:

- 1) Que le Haut Commandement Russe ne nourrissait aucune prévention personnelle contre l'un ou l'autre membre suédois de la Légation, et, bien y compris, pas plus contre M. Wallenberg.
- 2) Que le dit Haut Commandement avait une hostilité marquée pour certains personnages magyars (juifs et non-juifs), travaillant pour, ou avec, la Légation et la Croix Rouge du Professeur Langlet. Qu'il soupçonnait les dites personnages d'activités, qui ne me furent point précisées, mais qui avait l'air d'être basées sur des dénonciations qui lui avaient été faites sur leur compte.
- 3) Que le dit Haut Commandement avait déjà l'intention ferme de repatrier, à la première occasion, tous les diplomates étrangers, accrédités auprès du gouvernement magyar vaincu, y compris, donc les Suédois, et que sa seule préoccupation, en ce qui les concernait, était de mettre ces diplomates, en attendant, dans un endroit sûr, où'il ne leur arriverait rien. En égard du chaos indescriptible de la ville, ajouté à l'indiscipline effrayante des troupes des Armées Ukrainiennes, ce problème pouvait devenir difficile, et je m'en pénétrais de plus en plus.

5. Vidare låter Tolstoy förstå, att Wallenberg var utrustad med SS-legitimation och att han dels med anledning härav, dels med hänsyn till det allmänna läget i Budapest hade utsatt sig för mycket stora risker:

"Deux jours plus tard (soit le 21 ou 22 janv.), j'y recevais la visite d'un ancien collègue, du fidèle Dr Fleischmann qui, désespéré, venait m'annoncer la disparition, durant

notre période de séparation de M. Wallenberg.

Je vous donne maintenant le résumé de ce que me raconta Fleischmann:

Depuis la Noël 1944, Raoul Wallenberg vivait à l'esth de cachette en cachette, se sentant poursuivi par la Gestapo. A la fin décembre, il s'était procuré de faux documents SS qu'il portait toujours sur lui, et qui lui permirent de circuler un peu plus librement. Wallenberg restait en contact journalier avec son adjoint Fleischmann. Un soir (je ne me souviens plus maintenant de la date exacte mais cela devait être dans les premiers jours de janvier 1945), Wallenberg annonça à Fleischmann qu'il allait, cette nuit encore, tenter de franchir les lignes combattantes et d'arriver chez les Russes. Qu'il ne se contentait plus les nerfs pour continuer ainsi derrière les lignes allemandes. Fleischmann, d'après ses dires, chercha à en dissuader Wallenberg, lui faisant remarquer les risques terribles de ce genre de tentative. Wallenberg tint bon. "Daraufhin habe ich Wallenberg geradezu beschworen, wenigstens seine SS Papiere zurückzulassen, damit man ihn nicht noch damit fasset. Aber auch davon wollte er nichts wissen und so verliess er mich zur späten Stunde, die SS Papiere in der Tasche ...". Je pense avoir cité le Dr Fleischmann quasi textuellement.

En effet, il est à remarquer que, durant ce terrible siège, la SS fusillait séance tenante tout Russe prisonnier, identifié comme communiste, et les Russes reciproquaient dans la même monnaie pour tout SS, fait prisonnier par eux. Ni vu, ni connu...

Avec la direction prise par lui dans la nuit, Raoul Wallenberg pouvait chercher à franchir la ligne du front, en ville, sur un "a r c", allant des aboutissants sud est de la Ulici Utca aux abords de la Gare de Keleti. Un arc de quelques 4-5 kilomètres!..

Sur tout ce parcours il était exposé:

- 1) aux risques d'un feu infernal, de tous engins;
- 2) aux risques d'une arrestation et abattage par les Allemands, si ceux-ci le voyaient franchir leurs lignes pour passer chez les Russes;
- 3) d'un abattage par les Russes, au moment où il se rapprocherait de leurs lignes;
- 4) à être fusillé à tout portant par un n'importe quel petit officier ou sous-officier Russe, si Wallenberg était pris par lui, avant d'avoir détruit ses documents SS. Dans cette éventualité, aucune explication ultérieure n'aurait pu le sauver.

Nous convîmes de prime abord avec Fleischmann, que

90 p.c. des chances étaient contre la survie de son pauvre chef."

Detta är likaledes en helt ny uppgift, vilken inte stämmer överens med de verkliga förhållandena.

6. Slutligen gör Tolstoy gällande, att han intervjuerat hos ryssarna och intensivt arbetat för Wallenbergs återfinnande. Vid förhör med Wallenbergs medarbetare har ingenting framkommit, som talar för att Tolstoy gjort några dylika ansträngningar.

P.M.

angående Raoul Wallenberg.

Den 21 juni 1944 meddelades den svenska beskickningen i Budapest genom ett chifftertelegram att departementet avsåge attachera Raoul Wallenberg till beskickningen. Chifftertelegrammet lyder i parafras sålunda:

Schwedische Gesandtschaft Budapest.

Med tanke på intresset här önskvärt frågan om judarnas situation följes med största uppmärksamhet och att kontinuerlig specialrapportering sker samt att förslag uppgöras om lämpliga och utförbara humanitära initiativ samt om nödvändiga hjälpåtgärder efterkrigstiden. Då vi anse självklart Ni med nuvarande personal ej kunna avstå personal för detta speciella uppdrag överbäges att till legationen attachera Raoul Wallenberg, som med goda förbindelser med och kännedom om Ungern torde äga förutsättning härför. Telegrafera snarast om någon erinran häremot.

Cabinet

Den 23 juni 1944 ingick till utrikesdepartementet ett kort chiffer från Sveriges sändebud i Budapest Ivan Danielsson av innebörd, att icke någon erinran föreläge mot att Wallenberg attacheras till den svenska beskickningen i Budapest.

Den 7 juli avreste Wallenberg till Budapest, där han i vanlig ordning anmälades hos utrikesministeriet som sekreterare vid Kungl. Maj:ts beskickning.

Wallenberg var försedd med ett i Stockholm den 30 juni 1944 utfärdat diplomatpass med nummer 248. Av passet, som var avfattat på svenska, franska och tyska språk-

ken, framgår:

att Wallenbergs fullständiga namn är Raoul Gustaf Wallenberg;

att Wallenberg är född i Stockholm den 4 augusti 1912;

att Wallenbergs signalement är: kroppslängd: 176 cm, hårfärg: brun, ögon: mörkbruna, ansikte: ovalt, samt att han är slätrakad och utan övriga särskilda kännetecken.

Wallenbergs fader, vilken avled tre månader före sonens födelse, var löjtnant vid flottan.

Wallenbergs moder är född Maj Wising och är dotter till framlidne professorn i medicin Per Johan Wising. 1916 gifte hon sig med dåvarande byråchefen, nuvarande pensionerade överdirektören Fredrik von Dardel.

Raoul Wallenbergs fader var kusin med bankdirektörerna Wallenberg.

Raoul Wallenbergs farfader var envoyén G.O. Wallenberg.

Stockholm den 24 mars 1956.

6/9
16.1.45
SP 80 2m
Москва, «16» января 1945 года.

Уважаемый г-н Седерблум,

По сообщению из Будапешта, в занятой советскими войсками части города по улице Бенцур обнаружен шведский подданный г-н Рауль Валленберг, назвавшийся секретарем Шведской Миссии в Венгрии, о котором Вы сообщили мне в Вашем письме от 31 декабря прошлого года.

По словам г-на Р.Валленберга остальные члены Шведской Миссии находятся в западной части города. Меры по охране г-на Р.Валленберга и его имущества советскими военными властями приняты.

Доводя о вышеизложенном до Вашего сведения, я прошу Вас, г-н Посланник, принять уверения в моем глубоком к Вам уважении.

А. Седерблум

Г-ну С.СЕДЕРБЛУМУ,
Чрезвычайному Посланнику и Полномочному
Министру Швеции.

Москва.

Avskrift.

Stockholm den 28 november 1946.

Nr. 1144

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ang. Raoul Wallenberg

Herr Chargé d'Affaires,

Som Ni säkerligen redan erfarit interPELLERADE herr Håstad i Andra Kammaren i utrikesministerns frånvaro statsministern angående de åtgärder, som från utrikesförvaltningens sida vidtagits för att rädda Raoul Wallenbergs liv eller bringa klarhet i hans öde.

Interpellationen besvarades i går, varvid statsministern lämnade en utförlig katalog över, vad som i ärendet åtgjorts från utrikesförvaltningens sida alltifrån Wallenbergs försvinnande. Ni kommer genom Pressbyråns försorg att erhålla interpellationssvaret in extenso. Självfallet intaga därvid de démarches i saken, som gjorts av beskickningen i Moskva till de ryska myndigheterna en framträdande plats. Sedan envoyén Söderbloms vädjan till marskalk Stalin via den saknades familj bragts till offentlighetens kännedom i en nyutkommen mot utrikesförvaltningen kritisk bok av en österrikisk författare vid namn Philipp, kunde statsministern i sin riksdagsredogörelse icke förbigå denna viktiga episod.

Det torde inte råda någon tvekan om att ryske ministern hållit sitt utrikesministerium underkunnigt om, vad som här skrivits och sagts i saken. Särskilt har han naturligtvis då understrukit den roll, man här tillmäter Dekanosovs förklaring den 17 januari 1945, som bildat utgångspunkt för alla hittills resultatlösa framställningar hos ryska vederbörande, inklusive Stalin själv.

Med den aktualisering, som fallet Wallenberg så-

Herr t.f. Chargé d'Affaires U. Barck-Holst,
Moskva.

lunda bör ha fått jämväl inom ryska utrikesministeriet, anse vi tiden nu vara inne för ytterligare en framstöt i saken.

Jag har härom rådfört mig med envoyén Hägglöf, som delar vår uppfattning. Jag får därför anmoda Eder att, under framhållande av det uppseende mysteriet Wallenberg på sistone väckt inom svensk allmän opinion, under hand göra en förnyad anhållan hos vederbörande - helst så högt som möjligt - inom utrikesministeriet i Moskva. Ni bör därvid lämpligen i form av skriftlig promemoria överlämna i avskrift närslutna passus, som avslutade statsministerns interpellationssvar i riksdagen. Eder anhållan bör vara kvalificerad i så måtto, att svenska regeringen anser sig hava rätt att förvänta ett bestämt besked beträffande resultatet av de undersökningar, som vid upprepade tillfällen utlovats av de ryska myndigheterna.

Mottag, Herr Chargé d'Affaires, försäkran om min fullkomligaste högaktning.

För Ministern:

/u/ Grafström

Avskrift.

I en till dåvarande svenske ministern i Moskva, herr Staffan Söderblom, riktad skrivelse av den 16 januari 1945 hade vice Ministern för Utrikes Ärendena, herr Dekanosov, älskvärdheten meddela, att svenske undersåten, sekreteraren vid svenska beskickningen i Ungern, Raoul Wallenberg, anträffats vid Benczyrgatan i den av sovjettrupperna erövrade delen av Budapest samt att åtgärder till skydd av herr Wallenberg och hans egendom vidtagits av de sovjetiska militärmyndigheterna. Flerfaldiga förfrågningar hava sedermera framställts från denna beskickning rörande Wallenberg utan att dock någon som helst upplysning lämnats från vederbörande sovjetmyndigheter angående resultatet av efterforskningarna efter Wallenberg.

Den 15 juni 1946 mottog generalissimus Stalin i audiens minister Söderblom och utlovade på dennes hemställan att låta efterforska Raoul Wallenberg.

Då nu efter snart två år från det Raoul Wallenberg togs i beskydd av de sovjetiska militärmyndigheterna ännu ingen upplysning lämnats om honom, har fallet Wallenberg väckt uppteendelse inom svensk allmän opinion. Med anledning av i svenska riksdagen framställd förfrågan rörande Wallenberg, har Statsministern lämnat redogörelse för efterforskningsåtgärderna på sätt framgår av i översättning närslutna promemoria.

Med framförande av denna förnyade anhållan i saken understrykes, att svenska regeringen anser sig hava rätt att förvänta ett bestämt besked beträffande resultatet av de undersökningar, som vid upprepade tillfällen utlovats av de sovjetiska myndigheterna.

Avskrift.

Ö v e r s ä t t n i n g .

Moskva den 18 augusti 1947.

(Vapen)

SOVJETUNIONENS
UTRIKESMINISTERIUM

Ärade Herr Envoyé,

I samband med att Ni vid samtal med biträdande utrikesminister J.A.Malik den 12 juni innevarande år berörde frågan om Raoul Wallenbergs vistelseort har jag verkställt förfrågningar hos vederbörande myndigheter. Som resultat av noggrann undersökning har fastställts, att Wallenberg icke finnes i Sovjetunionen och att han är okänd för oss.

Det är riktigt, att Sovjetunionens utrikesministerium den 14 januari 1945 erhöll ett kort meddelande, grundat på indirekta uppgifter från en av befälhavarna vid en truppstyrka, som deltog i striderna i Budapest, om att Wallenberg skulle ha påträffats på Benzurgatan.

Det var vid den tidpunkten omöjligt att verifiera meddelandet, enär efter detta striderna om staden, vilka voro förbittrade, fortsatte ytterligare ungefär en månad, och den Sovjetiska Armén fick herravälde över staden först den 12 februari 1945.

Senare ha, i syfte att verifiera meddelandet av den 14 januari 1945 angående Wallenberg, noggranna undersökningar och efterforskningar efter Wallenberg verkställts, vilka emellertid icke lett till positiva resultat, och den sovjetiske officer, som lämnat meddelandet om Wallenberg, har icke återfunnits. I lägren för krigsfångar och internerade har Wallenberg icke heller påträffats.

Det var med stöd av ovanstående som medlemmen av Sovjetunionens utrikesministeriums kollegium, K.V.Novikov redan den 30 januari 1947 vid samtal med svenska sändebudet herr Hägglöf förklarade, att vederbörande sovjetiska myndigheter under avsevärd tid sysslat med ärendet Wallenberg, men att deras försök att finna honom icke krönts med framgång. Härvid framhöll K.V.Novikov, att man naturligtvis icke finge lämna ur sikte, att Wallenberg befann sig inom ett område, där sovjetiska trupper

funnos, under en period av häftiga strider i Ungern, då alla slags tillfälligheter kunde inträffa - Wallenberg kunde på eget bevåg avlägsna sig från de sovjetiska truppernas område, fientliga flyganfall kunde förekomma, Wallenberg kunde komma genom fientlig bekkjutning o.s.v.

Alla ytterligare åtgärder, som vidtagits efter den 30 januari innevarande år för undersökning av meddelandet angående Wallenberg och för efterforskning av honom, ha icke krönts med framgång. Det återstår endast att förmoda, att Wallenberg under striderna i staden Budapest omkommit eller blivit tillfångatagen av Szalasis anhängare.

I det jag bringar ovanstående till Eder kännedom, ber jag Eder, Herr Envoyé, mottaga försäkringar om min utmärkta högaktning.

/u./ A.Vysjinski

Avskrift.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Strängt förtroligt.

P.M.

Jag hade bätt ambassadör Rodionov komma upp idag och framförde till honom följande meddelande (som han erhöll i skriftlig nedteckning):

"Je vous ai prié de venir me voir pour vous remettre un extrait de mon discours au Parlement l'autre jour, à savoir le passage où j'ai parlé du cas Raoul Wallenberg.

Le premier ministre Bulganin aussi bien que le Président Voresjilov ont déclaré que, si Wallenberg est trouvé, il sera transmis aux autorités suédoises. Je vous demande de faire part au Gouvernement soviétique encore une fois de l'inquiétude que nous cause cette affaire, pendant depuis dix ans.

Nous sommes en possession de preuves accablantes montrant que Wallenberg fut conduit en l'Union soviétique et mis en prison, accusé d'espionnage. Depuis des années le Ministère des Affaires Etrangères s'occupe de recueillir et de comparer le matériel d'information se référant au sort de Wallenberg, venant de tous côtés. La libération des prisonniers de guerre allemands, autrichiens et autres au cours de ces dernières semaines nous a fourni de nouvelles preuves mais aussi rendu l'opinion publique suédoise encore plus impatiente.

Bienque les informations nouvelles n'aient pas été suffisamment examinées et coordonnées jusqu'ici pour être présentées soit au Gouvernement soviétique, soit au public suédois, j'ai voulu dès maintenant attirer l'attention du Gouvernement soviétique sur l'urgence de cette affaire aux points de vue humanitaire aussi bien que politique."

Ambassadören sade sig vilja översända meddelandet till sin regering. Rent preliminärt ville han säga följande.

Han hade icke läst någon redogörelse för Sohlmans samtal med Bulganin eller Gustaf Nilssons samtal med Vorosjilov. Men han hade talat med den tolk som varit närvarande. Han hade inte fått intrycket att någon av dem låtit förstå, att Wallenberg möjligen skulle återfinnas, utan blott sagt att, om han återfunnes, skulle han skickas tillbaka.

Han ville understryka, att i anledning av min sista démarche han hade särskilt betonat i sin rapport önskemålet om nya efterforskningar. Sådana hade också vidtagits men med negativt resultat. Han trodde sig kunna försäkra, att dessa efterforskningar skett med minutiös noggrannhet. Det funnes inget motiv för W:s kvarhållande, om han existerade. Rodionov ville nämna, att han själv haft en nevö, som vore helt försvunnen och inte kunnat återfinnas. Han förstode familjens smärta och den svenska opinionen. Men han trodde inte, att något mer kunde göras. Han tillade att denna sak var lika pinsam för Sovjetunionen som för Sverige.

Jag framhöll att vi hade talrika bevis genom vittnesmål att Wallenberg förts till Moskva och där satts i fängelse. Vi hade också bevis för att åtskilliga personer - bland dem en som delat cell med W. i fängelset - hörts angående W. Detta visade att W. var en uppmärksam fånge, och det förefölle omöjligt att han försvunnit utan några spår.

Ambassadören upprepade sitt löfte att översända mitt meddelande till Moskva, varefter jag upptog en annan fråga.

Stockholm den 8 november 1955.

Östen Undén

Avskrift.

KUNGL. UTRIKES

DEPARTEMENTET

Den 8 november 1955 meddelade Utrikesminister Undén Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, att den svenska regeringen förfogar över överväldigande bevis om att den svenske medborgaren, legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg förts till Sovjetunionen och där insatts i fängelse anklagad för spioneri.

Detta meddelande utgjorde ett led i de sedan mer än 10 år till Sovjetunionens regering från den svenska regeringen riktade talrika démarcherna i avsikt att klarlägga Raoul Wallenbergs öde efter det han togs i sovjetiskt förvar i Budapest i mitten av januari 1945.

Tidigare har sålunda i Moskva den 29 september 1954 av ambassadör Sohlman överlämnats ett utförligt memorandum, i vilket bland annat redogjorts för vilka krav den svenska regeringen ställt på de utsagor angående Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen för att dessa skola kunna godtagas såsom fullt tillförlitliga.

Efter det ovan nämnda meddelandet den 8 november 1955, i vilket ävenledes uttalades, att det svenska Utrikesdepartementet på senare tid av från sovjetrisk fångenskap återvända personer erhållit ytterligare bevis om Raoul Wallenbergs vistelse i Sovjetunionen, har detta material minutiöst granskats och jämförts. Vidare har ytterligare ett stort antal vittnesmål inkommit och genomgått samma noggranna behandling. Allt detta bevismaterial fyller de uppställda kraven på full tillförlitlighet.

Ett stort antal av utsagorna om Raoul Wallenbergs

Till De Socialistiska Rådsrepublikernas Unions Ambasad,
Stockholm.

omhändertagande av ryska myndigheter i Budapest och hans senare vistelse såsom fånge i Sovjetunionen ha under edlig förpliktelse undertecknats av vederbörande uppgiftslämnare och legaliserats av notarius publicus. Dessa utsagor ha därefter ingående granskats av juridiska experter och ett intyg om att enligt svensk rätt full bevisning föreligger om Raoul Wallenbergs omhändertagande av sovjetryska myndigheter i Budapest och om hans fångenskap i Sovjetunionen bifogas.

Den svenska regeringen fäster de största förhoppningar vid Presidentens i Sovjetunionens Högsta Råds Presidium Vorosjilov och Premiärminister Bulganins tidigare gjorda uttalanden om att Raoul Wallenberg skulle hemsändas till Sverige därest han påträffades i Sovjetunionen.

Med anledning av vad som ovan anförts anser den svenska regeringen att alla förutsättningar föreligga för att kunna uppspåra Raoul Wallenberg och att återsända honom till Sverige.

Slutligen önskar den svenska regeringen fästa Sovjetunionens regerings uppmärksamhet på den utomordentligt stora vikt som regeringen och den svenska allmänna opinionen fäster vid detta ärende och vill betona, att en tillfredsställande positiv lösning av denna fråga endast kan bidra till att stärka de goda relationerna mellan de båda länderna. Det torde därför vara ett gemensamt stort intresse för de båda ländernas regeringar att ömsesidigt bistå varandra i denna fråga och räknar därför den svenska regeringen med Sovjetunionens regerings helhjärtade och fulla insats vid lösandet av detta trängande problem.

Stockholm den 9 mars 1956.

Stämpel

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Неофициальный перевод.

8 ноября 1955 г. Министр Иностранных дел Унден сообщил Послу СССР в Стокгольме, что Шведское правительство располагает подавляющим доказательством того, что шведский гражданин, секретарь шведской королевской миссии в Будапеште Рауль Валленберг отправлен в Советский Союз и там заключен в тюрьму по обвинению в шпионаже.

Это сообщение - одно из звеньев длинной цепи обращений в течение последних более десяти лет Шведского правительства к Советскому правительству с целью выяснить судьбу Р. Валленберга после того как он очутился в руки советских военных властей в Будапеште в середине января 1945 г.

Раньше а именно 29 сентября 1954 г. шведский посол в Москве вручил обстоятельную памятную записку с сообщением о требованиях, Шведским правительством установленных, к показаниям о пребывании Валленберга в Советском Союзе чтобы признать их вполне удовлетворительными.

После упомянутого выше сообщения, ^{от 8 ноября 1955 г./} в связи с которым тоже было указано, что Шведское Министерство Иностранных дел получило новые показания о пребывании Валленберга в Советском Союзе от лиц, вернувшихся оттуда после освобождения из плена, этот новый материал был тщательно просмотрен и проверен. Кроме этого дополнительно полученные новые показания обрабатывались таким же образом. Весь этот материал соответствует установленным требованиям относительно их достоверности.

Большое число показаний о задержании Р. Валленберга советскими органами в Будапеште и о его пребывании в плену в Советском Союзе дано под присягой с подписью давших показания, скрепленной нотариусом. Эти показания, дополнительно проверены шведскими юридическими экспертами, удостоверение которых о том, что они по шведскому праву являются полным показательством задержания Р. Валленберга в Будапеште/^{советскими властями} и пребывания его в плену в Советском Союзе, при сем приложено.

Шведское правительство с великой надеждой ознакомилось с высказываниями в свое время Председателя Президиума Верховного Совета СССР Ворошилова и Председателя Совета Министров СССР Булганина о том, что Р. Валленберг будет отправлен в Швецию, если он найдется в пределах Советского Союза.

Основываясь на выше сказанном Шведское правительство того мнения, что уже все предпосылки имеются для разыскания Р. Валленберга и его возвращения в Швецию.

В заключение Шведское правительство желает обратить внимание правительства СССР на то серьезное значение правительство и общественность Швеции придают этому делу и хочет подчеркнуть, что положительное решение этого вопроса могло бы весьма способствовать укреплению добрых отношений между обеими странами. По этому очевидно является общим интересом правительств обеих стран помочь друг другу в этом деле, в виду чего Шведское правительство рассчитывает на полное и энергичное содействие правительства СССР в решении этого настоятельного вопроса.

Undertecknade, förutvarande ledamöter av Högsta Domstolen i Sverige, hava hos svenska utrikesdepartementet tagit del av ett större antal upptecknade utsagor angående den svenske medborgaren legationssekreteraren vid Kungl. Maj:ts beskickning i Budapest Raoul Wallenberg samt vissa andra handlingar som äga samband därmed. De som avgivit utsagorna äro italienska, schweiziska, tyske, ungerska och österrikiska medborgare samt statslösa personer. De flesta av dem hava tidigare befunnit sig i sovjettrysk fångenskap.

Utsagorna hava avgivits inför medlemmar av den svenska utrikesförvaltningen och den svenska statspolisen och äro, då omständigheterna vid avgivandet det medgivit, legaliserade av notarius publicus.

Av utrikesdepartementets instruktioner till de personer som inhämtat uppgifterna och av dessas promemorior över de förda samtalen samt av de undertecknade utsagorna framgår att innehållet i utsagorna icke rönt påverkan av frågor eller annat som kunnat vara ägnat att förvanska berättarnas egen minnesbild av de händelser de själva upplevat och skildrat.

Uppgifterna grunda sig på dels personlig kontakt (gemensam cellvistelse) med Raoul Wallenberg, dels kontakt med honom genom meddelanden i fängelser och dels på berättelser, lämnade till uppgiftsgivarna av fångar vilka haft personlig eller annan kontakt med Wallenberg. Utsagorna äro för övrigt rika på detaljer av den art att kännedom

därom icke gärna kunnat vinnas på annat sätt än nu nämnts.

Dessa uppgifter från olika håll och avseende skilda tidpunkter äro - ändock att de givits oberoende av varandra - i väsentliga avseenden överensstämmande, och de särskilda utsagorna stödja varandra.

På grund av vad i ärendet förekommit få vi uttala, att det enligt vår mening ej föreligger något tvivel om att Raoul Wallenberg, efter det han i mitten av januari 1945 ställts under effektivt ryskt förvar, senare befunnit sig som fånge i Sovjetunionen, och att det åberopade materialet enligt svensk rätt innefattar bindande bevisning därom.

Stockholm den 2 mars 1956.

/u/ Rudolf Eklund
f.d. Justitieråd

/u/ Erik Lind
f.d. Justitieråd

Avskrift.

Översättning.

DSRU:s Utrikesministerium.

Nr 61/Oss-Sjv

DSRU:s Utrikesministerium betygar Svenska Ambassaden sin aktning och har, med bekräftande av mottagandet av svenska regeringens note av den 9 mars i år rörande svenske undersåten Raoul Wallenberg, äran förklara följande.

I samband med svenska myndigheters upprepade hänvänelser rörande R. Wallenbergs öde har från sovjetisk sida meddelats, att det såsom resultat av en genom vederbörande sovjetiska organ utförd kontroll fastställts, att Wallenberg icke befinner sig på Sovjetunionens territorium.

Vad beträffar de i svenska regeringens nämnda note förekommande hänvisningarna till några slags vittnesmål om Wallenberg från krigsförbrytare, som i förtid befriats från ytterligare avtjänande av straff i Sovjetunionen, är det - vilket är fullkomligt uppenbart - omöjligt att såsom tillfyllestgörande och på något vis trovärdiga godtaga dessa vittnesmål, vilka strida mot fakta framkomna som resultat av en av vederbörande sovjetiska organ verkställd noggrann undersökning.

Utrikesministeriet finner nödvändigt bekräfta, att de förklaringar som tidigare lämnats företrädare för svenska regeringen av ledande personer i sovjetregeringen att Wallenberg icke finns på Sovjetunionens territorium, äro uttömmande och slutgiltiga. Utrikesministeriet har intet att tillägga till de ovan anförda förklaringarna.

Moskva den 19 mars 1956.

Till Svenska Ambassaden,
Moskva.

Исх. № 19/9-56

INX. BESK. MOSKVA		
D. No 11 112		
19.3.-56		
AVD.	GR.	MAO.
HP	80	26a/K.W.

№ 61/ОСС-ШВ

Министерство Иностранных Дел Союза ССР свидетельствует свое уважение Посольству Швеции и, подтверждая получение ноты Правительства Швеции от 9 марта с.г. относительно шведского подданного Рауля Валленберга, имеет честь заявить следующее.

В связи с неоднократными обращениями шведских властей по вопросу о судьбе Р.Валленберга с советской стороны сообщалось, что в результате проведенной компетентными советскими органами проверки установлено, что Валленберг не находится на территории Советского Союза.

Что же касается содержащейся в указанной ноте Правительства Швеции ссылки на какие-то показания о Валленберге военных преступников, досрочно освобожденных от дальнейшего отбывания наказания в Советском Союзе, то, как совершенно очевидно, такие показания, противоречащие фактам, выявленным в результате тщательного расследования, проведенного компетентными советскими органами, нельзя признать достаточными и сколько-нибудь достоверными.

Министерство Иностранных Дел считает необходимым подтвердить, что заявления, сделанные ранее представителям Правительства Швеции руководителями Советского Правительства о том, что Р.Валленберга нет на территории Советского Союза, являются исчерпывающими и окончательными. Министерство Иностранных Дел ничего не может добавить к вышеуказанным заявлениям.

Москва, "19" марта 1956 года.

В ПОСОЛЬСТВО
г. Москва

P. M.

Jag överlämnade i dag till ambassadör Rodionov en p.m. innehållande de tre huvudfrågor, som statsminister Erlander önskade diskutera vid besöket i Sovjetunionen samt en p.m. innehållande det meddelande i Wallenbergsfrågan, som ambassadör Sohlman i dag överlämnar till herr Gribanov i MID.

Herr Rodionov hade inga invändningar att göra mot att Wallenbergs-saken uttryckligen nämndes i vår promemoria i punkt 3. Vad han däremot omedelbart reagerade mot var uttrycket "f.d. svenskar". Vad menade vi med detta? Jag svarade, att, som han visste, ett antal svenskar från Kiruna utvandrat till Sovjetunionen och antagit sovjetiskt medborgarskap. De önskade nu återvända. Det var dessa och några liknande fall som statsministern önskade diskutera. Ambassadör Rodionov invände, att sådant kunde diskuteras på nivå Rodionov-Jarring eller Sohlman-Gribanov. Det var emellertid inget som behövde föras upp på premiärministernivå. Ambassadör Rodionov ville som sin personliga mening göra gällande, att detta om f.d. svenskar komme att tagas illa upp i Moskva och troligen medföra, att man från rysk sida komme att draga fram frågan om sovjetmedborgare i Sverige och deras ställning samt frågan om vissa sovjetfientliga organisationers verksamhet i Sverige (jag antar, att han syftade på balter och NTS - några namn nämndes emellertid icke). Det kunde på detta sätt - om icke uttrycket "f.d. svenskar" försvann - lätt leda till ganska obehagliga diskussioner. Han ville, återigen som sin personliga mening, understryka att det

var olyckligt att detta uttryck kommit med i den p.m. som vi överlämnat. Jag framhöll, att promemorian avsåg allmänna riktlinjer för vad statsministern önskade diskutera. Jag underströk, att det var särskilt utsagt, att frågan om Wallenberg hade prioritet.

Ambassadör Rodionov frågade om vi tänkte publicera de tre punkterna. Jag svarade nekande. Han ville vidare veta, om den negativa noten hade diskuterats i regeringen eller i utrikesnämnden. Jag svarade, att den diskuterats i regeringen och att instruktionen till ambassadör Sohlman härrörde från gårdagens regeringssammanträde. Ambassadör Rodionov föreföll lättad, men frågade om jag kunde garantera, att nyheten om Wallenbergs-noten och dess behandling i regeringen icke läckte ut till pressen. Jag svarade, att jag inget kunde garantera. Läckor förekom ibland. Vad jag visste var däremot, att regeringen icke avsåg publicera noten eller några uppgifter om den. Ambassadör Rodionov frågade: "vet inte herr Kjalmarson något om det hela?" Jag svarade, att så vitt jag visste hade saken endast diskuterats i regeringen och jag hade svårt att tro, att någon utomstående skulle kunna veta något därom. Ambassadör Rodionov: "jag har just erfarit, att den diskuterats i riksdagshuset bland vissa riksdagsmän." Jag kunde endast upprepa vad jag redan sagt, att från vår sida förelåg ingen önskan om publicitet eller avsikt att publicera. Ambassadör Rodionov suckade och sade, att han under sina år i Sverige upplevt så mycket obehagligheter från pressens sida, att han väl fick försöka överleva även en sådan malör som att noten om Wallenberg och uppgifter om diskussioner i regeringen publicerades.

Vårt samtal rörde därefter endast några detaljer kring statsministerns Moskva-resa.

Stockholm den 21 mars 1956.

u/ Gunnar Jarring

Sålunda ha fyra från sovjetrysk fångenskap återvända personer med säkerhet uppgivit namnet:

Överstelöjtnant A.I.Weindorf

Två personer ha med säkerhet uppgivit namnen:

Major Daniel (lämnade sin befattning 1946)

Kapten Solovov

Två personer ha med säkerhet uppgivit namnet:

Major Asenkratov

En person har med säkerhet uppgivit namnet

Major Kobljanskij

En person har med ett visst mått av vaghet uppgivit namnet:

General Karbulov

För samtliga namn gäller förbehåll för stavningen.